

การสัมมนาวิชาการประจำปี 2545

เรื่อง

เพชรบุรีความท้าทายจากการกระแสโลกาภิวัตน์

กลุ่มที่ 4

การบรรเทาผลกระทบต่อกลุ่มที่เสี่ยงจากแรงกดดันจากการกระแสโลกาภิวัตน์

สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ
การกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์
*(Summary of the Workshops on
Identify Strategic Response to Globalization)*

โดย

นิพนธ์	พัฒศกร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พรวณพิพิชัย	เพชรมากร	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
ณรงค์	คงมาก	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
สุวรรณ	ตุลยวัฒนพงศ์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
นิภา	ศรีอนันต์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
ศรชัย	เตรียมวรกุล	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
เมธินี	พงษ์ประภาพันธ์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
กัมปนาท	วิจิตรศรีกมล	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชัยพัฒนา
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
กระทรวงพาณิชย์
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
และ
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สารบัญ

หน้า

1. ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ	1
2. สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ : ยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์	3
3. สรุปผลการประชุมกลุ่มที่ 1 : วิสาหกิจชุมชนและ SMEs.....	6
4. สรุปผลการประชุมกลุ่มที่ 2 : กลุ่มค้าปลีก.....	19
5. สรุปผลการประชุมกลุ่มที่ 3 : เกษตรทางเลือกและกองทุนชุมชนพึ่งตนเอง	29
6. สรุปผลการประชุมกลุ่มที่ 4 : ทรัพย์สินทางปัญญา.....	36
เอกสารอ้างอิง.....	48

สารบัญตารางและรูป

หน้า

ตารางที่ 1 เกณฑ์การกำหนดขนาดของ SMEs	7
รูปที่ 1 ความสัมพันธ์ของวิสาหกิจชุมชน SMEs และวิสาหกิจขนาดใหญ่.....	7
รูปที่ 2 การเรียนรู้สู่เป้าหมายของการพึ่งตนเอง	8
รูปที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	9
รูปที่ 4 การเชื่อมโยงระหว่างนโยบายรัฐบาลกับวิสาหกิจชุมชน SMEs และเกษตรกร	11

สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ การกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ*

1. ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ในการเตรียมการสัมมนาวิชาการประจำปี 2545 ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยเรื่อง “เชิญความท้าทายจากการเปลี่ยนโลกภิวัตน์” ในวันที่ 14-15 ธันวาคม 2545 นี้ ทางสถาบันฯ ร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มีความเห็นว่า ก่อนจะถึงงานสัมมนาดังกล่าว ควรจัดให้มีเวทีอย่างที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholders) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อกลุ่มบุคคลอาชีพต่างๆ แนวทางและบทเรียนจากการปรับตัว ตลอดจนกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ก่อน เพื่อร่วมแล้วน้าไปเสนอในการสัมมนาในเดือนธันวาคม 2545 จึงกำหนดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการทำความรู้อันจะนำไปสู่การวางแผนยุทธศาสตร์การปรับตัวดังกล่าว และจากการประชุมระดมสมองระหว่าง TDRI พอช. และตัวแทนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง¹ เพื่อเตรียมการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการได้มีความเห็นร่วมกันว่า องค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การวางแผนยุทธศาสตร์ฯ ควรเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการประสบการณ์ในการปฏิบัติจริง จึงได้รวบรวมกลุ่มต่างๆ ที่มีประสบการณ์หรือเป็นแนวทางที่มีความเชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมในการเชิญกระแตโลกาภิวัตน์ดังนี้

- กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและ SMEs นำเสนอประสบการณ์การต่อสู้/การปรับตัวของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก

* เรียนเรียงโดย ดร.นิพนธ์ พัวพงศกร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณพรพรรณพิพิธ เพชรมาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน คุณณรงค์ คงมาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน คุณสุวรรณ ตุลยศินพงษ์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย คุณนิภา ศรีอนันต์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย คุณศรัณย์ เตรียมวงศ์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย คุณเมธินี พงษ์ประภา พันธ์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย คุณกัมปนาท วิจิตรศรีกมล สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

¹ ตัวแทนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เข้าร่วมการประชุมเพื่อเตรียมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการได้แก่ คุณวิชูรย์ เสี่ยนเจริญ จากเครือข่าย ภูมิปัญญาไทย คุณสน รุปสูง จากสรอ. คุณนิภาพรณ งามวิทยาพงษ์ จากสถาบันการจัดการแบบองค์รวม คุณสุวรรณ พาศิริ จากสำนักงานคณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คุณชาญชัย ลิมปิยากร จากสวทช. คุณนิยม ไวยรชพานิช จากสภาพหอการค้าไทย คุณเพียรเลิศ วงศ์กิริมย์ศานต์ จากอชส. คุณสมศิต ดั้งเงิน จากเครือข่ายธุรกิจไทย คุณสมจิต คงทน จากมูลนิธิเพื่อผู้บริโภค คุณจิริกา บุตลาลัย คุณณรงค์ คงมาก คุณพรพรรณพิพิธ เพชรมาก และคุณอุมา ทับเที่ยง จากพอช. สถาบันฯ ต้องขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาเข้าร่วมการประชุมดังกล่าวไว้ ณ โอกาสนี้

- กลุ่มธุรกิจค้าปลีก นำเสนอประสบการณ์การต่อสู้/การปรับตัวของร้านค้าปลีกในชุมชน
- กลุ่มเกษตรทางเลือกและกองทุนพึ่งตนเอง นำเสนอตัวอย่างการต่อสู้แบบยั่งยืนด้วยการพึ่งพาตนเอง
- กลุ่มทรัพย์สินทางปัญญา (TRIPs) นำเสนอประสบการณ์การทำงานต่อสู้ในระดับนโยบาย

การประชุมเชิงปฏิบัติการได้จัดขึ้นทั้งหมด 2 ครั้ง โดยการประชุมครั้งที่ 1 จัดขึ้นเมื่อวันพุธที่สุดที่ 17 ตุลาคม 2545 มีลำดับขั้นตอนคือ ในช่วงแรกได้มีการให้ข้อมูลในหัวข้อเรื่อง “องค์ความรู้และประสบการณ์ด้านผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ต่อกลุ่มบุคคลต่างๆ” โดยสถาบันฯ ได้รับเกียรติจากวิทยากร 6 ท่าน ได้แก่ คุณเดชา ศิริภัทร จากเครือข่ายเกษตรทางเลือก ให้ข้อมูลเรื่องเกษตรทางเลือก คุณอนงค์ นาคะบุตร จากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ให้ข้อมูลเรื่องวิสาหกิจชุมชน คุณวิชูร์ย เลี่ยนจำรูญ จากเครือข่ายภูมิปัญญาไทย ให้ข้อมูลเรื่องการต่อสู้เชิงนโยบายเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา คุณสมศิด ต้วงเงิน จากเครือข่ายธุรกิจไทย ให้ข้อมูลเรื่องการปรับตัวของธุรกิจค้าปลีกในชุมชน คุณสนอง เนียมเหลี่ยม จากชุมชนกลุ่momทรัพย์เพื่อการผลิตเขต 6 ให้ข้อมูลเรื่องกองทุนพึ่งตนเอง และดร.ยงยุทธ แฉล้มวงศ์ จากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ให้ข้อมูลเรื่องวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ในช่วงที่สอง ได้มีแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมการประชุมออกเป็น 4 กลุ่มเพื่อประชุมระดมสมอง ได้แก่ กลุ่ม 1 วิสาหกิจชุมชนและ SMEs กลุ่ม 2 ทรัพย์สินทางปัญญา กลุ่ม 3 ธุรกิจค้าปลีก กลุ่ม 4 เกษตรทางเลือก โดยมีการกำหนดกรอบในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 3 ประเด็นคือ

- โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมเดิมไปอย่างไร และก่อให้เกิดผลดี-ผลเสียอย่างไรบ้างต่อกลุ่มของท่าน
- ประสบการณ์ในการปรับตัวเป็นอย่างไร ประสบความสำเร็จหรือไม่ อะไรคือปัจจัยที่ทำให้การปรับตัวประสบความสำเร็จหรืออะไรเป็นอุปสรรคทำให้การปรับตัวไม่ประสบความสำเร็จ
- บทเรียนที่ได้จากการปรับตัวดังกล่าวคืออะไร

ส่วนการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 จัดขึ้นเมื่อวันเสาร์ที่ 16 พฤศจิกายน 2545 เป็นหารือเพื่อในประเด็นต่อไปนี้

- การกำหนดยุทธศาสตร์/กระบวนการในการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์
- ข้อเสนอแนะต่อนโยบายและมาตรการของรัฐ

นอกจากการหารือเพื่อสรุปยุทธศาสตร์และข้อเสนอของฝ่ายต่างๆ ที่เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแล้ว ที่ประชุมยังคัดเลือกตัวแทนเพื่อนำเสนออยุทธศาสตร์ดังกล่าวในการสัมมนาประจำปีของสถาบันฯ ในวันที่ 14-15 ธันวาคม 2545 ด้วย

สำหรับสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อยทั้ง 4 กลุ่มมีรายละเอียดดังปรากฏในตอนที่ 3-6 ของรายงานนี้

2. สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ : ยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการประชุมกลุ่มย่อยทั้ง 4 กลุ่ม พบร่วมในขณะที่โลกาภิวัตน์มีผลกระทำทางบางด้านต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยโดยภาพรวมคือ การพัฒนาของเทคโนโลยีทำให้ได้รับข่าวสารข้อมูลต่างๆ รวดเร็วทั่วถึงกันทั้งโลกผ่านสื่อต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต ข่าว ภาพยินต์ต่างประเทศ ทำให้โลกทัศน์ของคนไทยกว้างขึ้น เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาความคิดและแนวทางต่างๆ แต่โลกาภิวัตน์มีผลเสียที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆ กล่าวคือ การที่ประชาชนตอกย้ำในกระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยม กระแสตัวตนที่รุกคืบเข้ามาผ่านอาหาร ร้านค้า สื่อต่างๆ ทำให้สังคมไทยดำเนินความเป็นเอกลักษณ์ของไทยน้อยลงทุกวัน ทุนทางสังคมถูกทำลาย ชุมชนมีความอ่อนแอบและยากจนมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ไปในการผลิตขนาดใหญ่เพื่อตอบสนองความต้องการที่เกินความจำเป็น เพราะกระแสบริโภคนิยม วิถีชีวิตของคนในปัจจุบันมีค่านิยมคล้อยตามกระแสบริโภค ทำให้ต้องพึ่งพาหรือซื้อสินค้าจากภายนอก บริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น การมีเครื่องมือสื่อสารยานพาหนะ เครื่องใช้ไฟฟ้า ฯลฯ เพราะการโฆษณาสินค้าที่มีผ่านทางสื่อต่างๆ

นอกจากผลกระทบโดยภาพรวมข้างต้นแล้ว ที่ประชุมยังได้พิจารณาถึงผลกระทบเฉพาะต่อกลุ่มต่างๆ และประสบการณ์จากการปรับตัว ดังต่อไปนี้

กลุ่มเกษตรกร ผู้เข้าร่วมประชุมในกลุ่มเกษตรทางเลือกมองว่า ผลเสียของโลกาภิวัตน์คือการทำให้เกิดการผลิตพืชเชิงเดียวเพื่อขาย ส่งผลให้ศักยภาพในการปรับปรุงพันธุ์ของเกษตรกรลดลง เพราะต้องหันไปซื้อเมล็ดพันธุ์จากภายนอก เกิดการผูกขาดการผลิตเมล็ดพันธุ์ บริษัทขนาดใหญ่ผูกขาด ควบคุมการผลิตสินค้าเกษตร ในขณะที่ผู้เข้าร่วมประชุมในกลุ่มทรัพย์สินทางปัญญามองว่า ประโยชน์ของการเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้พันธุ์พืชจากต่างประเทศที่ได้รับการวิจัยและพัฒนาที่ดีกว่าเข้ามามากขึ้น จึงเป็น “ทางเลือก” ของเกษตรกรไทย แต่ประเด็นนี้ยังเป็นที่ถกเถียงอยู่นั่งจากการตั้งข้อสังเกตของผู้เข้าร่วมประชุมในกลุ่มดังกล่าวว่า การใช้พันธุ์พืชนำเข้าแม้จะด้านทานต่อโรค แต่มักมีต้นทุนด้านบำรุงดิน (ปุ๋ย) สูง และอาจนำไปสู่การเสื่อมสภาพของดินซึ่งจะเป็นผลเสียระยะยาว นอกจากนี้พัฒนาการดังกล่าวจะทำให้ภาคธุรกิจการให้ความสำคัญในการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ โดยเฉพาะพันธุ์พืชพื้นเมืองบางชนิด ทำให้ความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นเมืองลดลงหรือสูญหาย และเกษตรกรต้องพึ่งพาพันธุ์พืชจากภาคเอกชนมากขึ้น

เกษตรกรจำนวนหนึ่งและชุมชนบางแห่งจึงเริ่มปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงจากการโลกาภิวัตน์ การปรับตัวนั้นการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในชุมชน ลดการพึ่งพิงภายนอก ที่เหลือจำหน่ายไปยังชุมชนอื่นหรือแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชน สร้างเครือข่ายตลาดและการผลิตสู่ชุมชนภายนอก ชุมชนหันมาจัดทำข้อมูลรายได้-รายจ่าย หนี้สิน ต้นทุนการผลิต สำรวจสภาพปัญหาและศักยภาพชุมชน เพื่อให้ชุมชนเห็นภาพรวมสถานการณ์ของชุมชนร่วมกัน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพ และเพื่อสร้างทางการลดรายจ่ายบางประเทศ

กลุ่มผู้ค้าปลีก การเข้ามาของห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ (หรือไฮเปอร์มาร์เก็ต) และร้านสะดวกซื้อทำให้ยอดขายของร้านค้าปลีกขนาดกลาง-เล็ก รวมถึงห้างในต่างจังหวัดลดลง และต้องปิดตัวลงไปเป็นจำนวนมาก เพราะไม่มีทุนและเทคโนโลยีมากพอที่จะแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ระดับโลกได้ (ดูรายละเอียดในนิพนธ์ พัฒนาฯ และคณะ 2545)

การปรับตัวของร้านค้าปลีกทำได้เพียงการลดต้นทุนด้านค่าจ้าง จัดร้านใหม่ให้เป็นระเบียบมากขึ้น ติดป้ายราคา ให้บริการแก่ลูกค้าอย่างเป็นกันเอง แต่ไม่สามารถแข่งขันทางราคาเนื่องจากต้นทุนสินค้าสูงกว่าห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ ซึ่งผลของการปรับตัวนั้นช่วยให้ร้านค้ายังพ้อยู่ได้ แต่ไม่กระตือรือก สำหรับร้านค้าชุมชนปรับตัวโดยการผลิตสินค้าเพื่อขายให้กับคนในชุมชน เน้นทำการค้าโดยตัดพ่อค้าคนกลาง ร้านค้าชุมชนเหล่านี้จึงไม่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของห้างค้าปลีกมากนัก

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ในด้านบวก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนและ SMEs สามารถรับรู้สถานการณ์ต่างๆ ทั่วโลกในและภายนอกประเทศไทย มีการตื่นตัวสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และบางวิสาหกิจได้เริ่มสั่งซื้อวัสดุดิบ ขายผลผลิตและบริหารตลอดจนมีการร่วมมือกันทางธุรกิจ วิสาหกิจชุมชนและ SMEs บางแห่งที่มีศักยภาพเพียงพอมีโอกาสทางการค้าเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้กระแสโลกาภิวัตน์ยังเกิดผลดีในแง่สังคม เช่น การตื่นตัวในการรักษาระบบนิเวศเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เกิดการร่วมมือประสานกันระหว่างองค์กรชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

อย่างไรก็ตาม สภาพการแข่งขันที่รุนแรงขึ้นจากโลกลาดค้าที่ไว้พร้อมดำเนินได้สะท้อนให้เห็นจุดอ่อนสำคัญของ SMEs และวิสาหกิจชุมชนที่ยังคงแบบแผนการผลิต การตลาดและการจัดการแบบเดิม ทำให้ธุรกิจจำนวนมากต้องประสบภาวะขาดทุน และเลิกกิจการ การปรับตัวของ SMEs และวิสาหกิจชุมชนก็ยังประสบข้อจำกัดหลายประการ เช่น การเข้าถึงแหล่งเงินทุน ตลอดจนความสามารถในการเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยีทำให้ไม่สามารถผลิตสินค้าที่ได้มาตรฐานสากล

นอกจากนี้โลกาภิวัตน์ยังก่อให้เกิดผลเสียทางสังคมจากการที่ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนเกิดความนิยมในสินค้าที่มีตราที่มีชื่อเสียง (brand name) ของธุรกิจยักษ์ใหญ่ ประชากรวัยทำงานในชุมชนจำนวนมากจะทิ้งชุมชนของตนเองเพื่อทำงานในภาคธุรกิจสมัยใหม่ในเมืองใหญ่

นอกจากนี้ที่ประชุมยังมีการแลกเปลี่ยนในเรื่องประสบการณ์ในการปรับตัวว่า ชุมชนมีการตื่นตัวในด้านคุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์โดยทำการผลิตให้ได้มาตรฐานตามที่ อย. และ/หรือ บอร์ด ก้าหนดเอาไว้ ซึ่งผลิตภัณฑ์หลายประเภทได้รับการรับรองมาตรฐานดังกล่าว และสามารถทำการตลาดได้ดีขึ้น

กลุ่มทรัพยากรังสีทางปัญญา เห็นว่ากิจกรรมคุ้มครองทรัพยากรังสีทางปัญญาเป็นประโยชน์กับคนต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยชั่วโมงละ 80 ของสิทธิบัตรครอบคลุมโดยคนต่างชาติ ส่วนอีกร้อยละ 20 เป็นของคนไทยในประเทศไทย และในจำนวนนี้มีเพียงร้อยละ 5 ของสิทธิบัตรซึ่งถือครองโดยคนไทยเท่านั้นที่มีคุณค่าในเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้กิจกรรมคุ้มครองทรัพยากรังสีทางปัญญาช่วยทำให้เกิดการผูกขาดสินค้า ซึ่งสินค้าบางชนิดเป็นสินค้าที่ต้องพิจารณาเป็นกรณีพิเศษ เพราะมีผลต่อความอยู่รอดของมนุษย์ เช่น กรณีของยาต้านไวรัสที่ไทยไม่สามารถผลิตได้ เนื่องจากจะต้องเป็นการประเมินสิทธิของบริษัทจากต่างชาติที่เป็นผู้ถือสิทธิบัตร

ทำให้ผู้ป่วยที่มีฐานะยากจนไม่มีความสามารถที่ซื้อยาได้ ปัญหาการจัดจ่ายภูมิปัญญาห้องถิน นำไปวิจัยและพัฒนาต่อและใช้กฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามาเป็นเครื่องมือจำกัดการวิจัยและพัฒนาของผู้อื่น หรือปัญหาการประเมินค่าภูมิปัญญาห้องถินไว้ต่ำ โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ในเชิงวิทยาศาสตร์หรือไม่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ทำให้ความรู้เหล่านี้ลดลงและสูญหาย แต่ประเด็นสำคัญคือ การที่ฝ่ายราชการไทยซึ่งรับผิดชอบในการร่างกฎหมายถูกครอบนำความคิดจากประเทศตะวันตกบางประเทศ ทำให้ไม่สามารถสนองต่อความต้องการที่แท้จริงและไม่เป็นประโยชน์แก่คนในประเทศไทย

ส่วนการปรับตัวนั้น ได้มีการรวมกลุ่มขององค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการที่ศึกษา ติดตาม และพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายให้เป็นประโยชน์กับคนไทยมากที่สุด แต่ก็มีทั้งที่ สำเร็จและประสบปัญหา ทำให้ต้องหันมาหาช่องทางใช้ประโยชน์จากกฎหมายที่บังคับใช้อยู่เพื่อปักป้องสิทธิในกรณีที่มีความจำเป็นเช่น เรื่องยาต้านไวรัส ก็จึงเป็นต้องหาทางแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยการนำเข้าจากประเทศที่ผลิตได้ในราคาถูก เป็นต้น

สำหรับแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์นั้นมาจากการคิดในการพัฒนาองค์กร ที่ประชุมทั้ง 4 กลุ่มมีความเห็นร่วมกันว่ายุทธศาสตร์สำคัญในการปรับตัวมีดังนี้

- สนับสนุนการพัฒนาระบบการจัดเก็บและการบริหารจัดการข้อมูลขององค์กรและสถาบัน ตั้งแต่ระดับชุมชนอย่างบูรณาการ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนา
- ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และบริหารจัดการให้เป็นไปอย่างบูรณาการและต่อเนื่อง
- สนับสนุนเครือข่ายความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- พัฒนาองค์กรอิสระ สถาบัน กฎหมาย โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเข้มแข็ง
- ส่งเสริม/พัฒนาวิธีคิด จิตสำนึก และค่านิยมไทย โดยใช้สื่อชุมชนเป็นเครื่องมือ

3. สรุปผลการประชุมกลุ่มที่ 1 : วิสาหกิจชุมชนและ SMEs

ในส่วนแรกก่อนที่จะกล่าวถึงผลสรุปการประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มที่ 1 นี้ จะเป็นการนำเสนอข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆ เชิงวิชาการเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ผลกระทบทั่วไปของโลกาภิวัตน์ทั้งด้านบวกและลบ ตลอดจนแนวทางในการปรับตัวเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะพื้นฐานของทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว การนำเสนอในส่วนแรกมาจากการรวมเอกสารเชิงวิชาการแหล่งหลักๆ ได้แก่ “กระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยเสรี พงศ์พิศ วิชิต นันทสุวรรณ และทีมงานมูลนิธิหมู่บ้าน “กระบวนการทัศน์ใหม่สู่ศตวรรษที่ 21” โดย อเนก นาคบุตร และ “โลกาภิวัตน์กับ SMEs ในไทย” โดยคณะวิจัย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย สำหรับในส่วนที่สองจะเป็นการนำเสนอผลสรุปการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งทั้ง 2 ส่วนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 สรุปผลการศึกษาเรื่องวิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

ก) นิยามของวิสาหกิจชุมชนและ SMEs

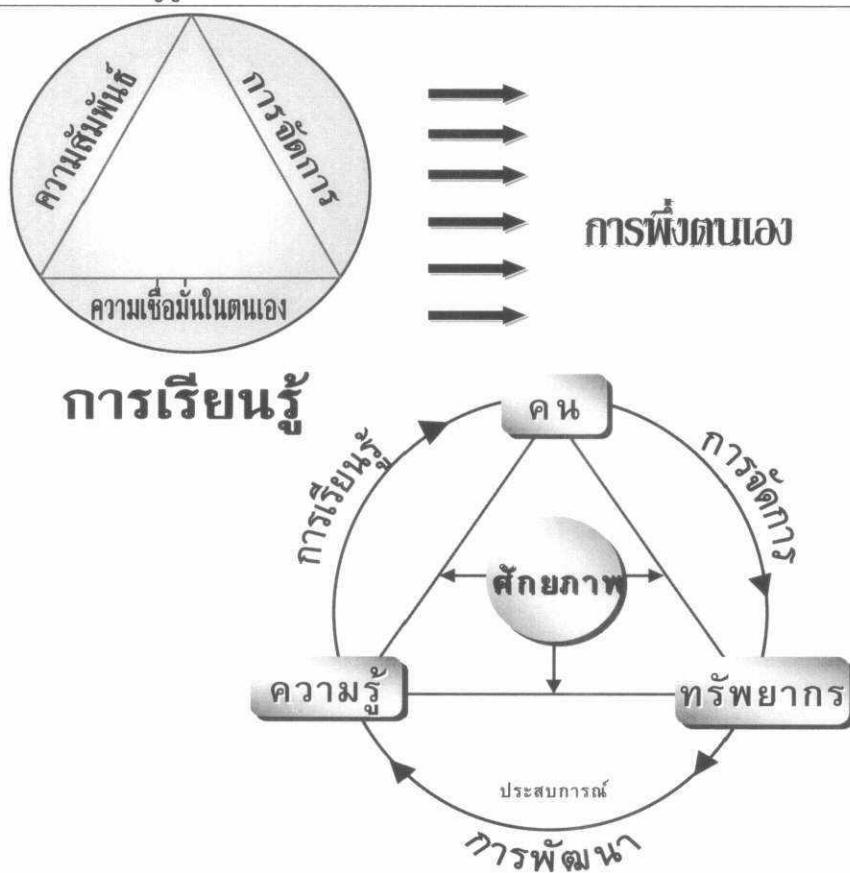
วิสาหกิจชุมชนคือการประกอบการขนาดย่อมและขนาดจิ๋ว (Small and Micro Community Enterprises: SMCE) ของชุมชนเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง โดยองค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนมีอยู่อย่างน้อย 7 ประการ คือ 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน 3) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน 4) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล 5) มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆอย่างเป็นระบบ 6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ และ 7) มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย (เสรี พงศ์พิศ, 2545)

สำหรับในส่วนของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises : SMEs) ตามกฎหมายอุตสาหกรรม ณ วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2545 ได้กำหนดขนาดเพื่อทำการจำแนกเป็น สาหกิจขนาดกลางหรือขนาดย่อม โดยอาศัยเกณฑ์จำนวนการจ้างงานหรือจากมูลค่าสินทรัพย์รวมไม่รวมที่ดิน โดยให้ถือว่าสินทรัพย์สาธารที่น้อยกว่าเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาของวิสาหกิจ ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละประเภทและขนาดของวิสาหกิจดังต่อไปนี้

ประการที่สอง เป็นความแตกต่างด้านการใช้ปัจจัยการผลิต กล่าวคือ วิสาหกิจชุมชนจะใช้ทุนชุมชน เป็นปัจจัยการผลิตอันได้แก่ ทุนที่เป็นเงิน ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทุนที่เป็นผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ประสบณ์ วัฒนธรรม ความเป็นพื้นเมือง และความไว้วางใจของชุมชน(เสรี พงศ์พิศ, 2545) ในส่วนของ SMEs นั้น ปัจจัยการผลิตที่สำคัญได้แก่ ปัจจัยการผลิตทางกายภาพต่างๆ เช่น ที่ดิน แรงงาน เครื่องจักร เงินทุน และการจัดการ เป็นต้น

ประการสุดท้าย วัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชนเน้นที่รีคิดและกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพึงดูแลและอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลัก (ดังแสดงในรูปที่ 2 และ 3) ในขณะที่ SMEs มีวัตถุประสงค์ในการให้ได้มาซึ่งกำไรสูงสุดจากการประกอบกิจการ

รูปที่ 2 การเรียนรู้สู่เป้าหมายของการพึงดูแล

ที่มา : กระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน, เสรี พงศ์พิศ, วิชิต นันทสุวรรณ และทีมงานมูลนิธิหมู่บ้าน, 2545

ตารางที่ 1 : เกณฑ์การกำหนดขนาดของ SMEs

ลักษณะวิสาหกิจ	จำนวนการจ้างงาน (คน)		จำนวนสินทรัพย์ถาวร (ล้านบาท)	
	ขนาดย่อม	ขนาดกลาง	ขนาดย่อม	ขนาดกลาง
กิจการผลิตสินค้า	ไม่เกิน 50	มากกว่า 50, ไม่เกิน 200	ไม่เกิน 50	มากกว่า 50, ไม่เกิน 200
กิจการค้าส่ง	ไม่เกิน 25	มากกว่า 25, ไม่เกิน 50	ไม่เกิน 50	มากกว่า 50, ไม่เกิน 100
กิจการค้าปลีก	ไม่เกิน 15	มากกว่า 15, ไม่เกิน 30	ไม่เกิน 30	มากกว่า 30, ไม่เกิน 60
กิจการให้บริการ	ไม่เกิน 50	มากกว่า 50, ไม่เกิน 200	ไม่เกิน 50	มากกว่า 50, ไม่เกิน 200

ที่มา : กฎกระทรวงอุดหนุนกรรม ณ วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2545

ข) ความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันของวิสาหกิจชุมชนและ SMEs

ความคล้ายคลึงกันของทั้ง 2 กลุ่มได้แก่ วิสาหกิจทั้งสองมีขนาดของการดำเนินกิจการที่ไม่ใหญ่มาก นัก มีขนาดกระหัตดัดที่มีความคล่องตัว ความเป็นกันเองไม่ว่าระหว่างผู้ประกอบการกับลูกค้า หรือระหว่างผู้ประกอบการด้วยกันเอง และมีความยืดหยุ่นในการดำเนินกิจการสูง นอกจากนี้ วิสาหกิจชุมชนและSMEs ตลอดจนวิสาหกิจขนาดใหญ่ (Large Enterprises: LE) ยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันโดยแต่ละกลุ่มจะมีการติดต่อทำธุกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 ความสัมพันธ์ของวิสาหกิจชุมชน SMEs และวิสาหกิจขนาดใหญ่

ที่มา : กระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน, เสรี พงศ์พิช, วิชิต นันทสุวรรณ และทีมงานมูลนิธิหมู่บ้าน, 2545

สำหรับในด้านความแตกต่างประเด็นหลักๆ นั้นมี 2 ประการได้แก่ ประการแรก วิสาหกิจชุมชน ดำเนินการและเป็นเจ้าของโดยชุมชน เป็นระบบที่มีหลากหลายกิจกรรมเชื่อมโยงเข้าด้วยกันและเสริมกันแบบบูรณาการ ขณะที่ SMEs ดำเนินการและเป็นเจ้าของโดยผู้ประกอบการส่วนบุคคลหรือในรูปของนิติบุคคล

รูปที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้		
เวที ๑	-ชุมชนกับโลก -แนวคิดใหม่ของ การพัฒนาชุมชน -ทำความเข้าใจการทำประชาพิจัย	-ประสานงานทุกฝ่าย -ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน -เตรียมการนำเสนอ
เวที ๒	-ศึกษาข้อมูลชุมชน -กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง ในชุมชน	-เวทีขยายผล -เก็บรวบรวมข้อมูล -เตรียมการนำเสนอ
เวที ๓	-ศึกษาข้อมูลชุมชน -กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง ในชุมชน	-เวทีขยายผล -เก็บรวบรวมข้อมูล -เตรียมการนำเสนอ
เวที ๔	-ศึกษาข้อมูลชุมชน -กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง ในชุมชน	-เวทีขยายผล -เก็บรวบรวมข้อมูล -เตรียมการนำเสนอ
เวที ๕	-ศึกษาข้อมูลชุมชน -กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง ในชุมชน -สร้างกรอบแผนแม่บทชุมชน	-เวทีขยายผล -เก็บรวบรวมข้อมูล -เตรียมการนำเสนอ
เวที ๖	-ศึกษาข้อมูลชุมชน -วิเคราะห์สรุปแผนแม่บทชุมชน -พัฒนาองค์กรและระบบ การจัดการ	-เวทีขยายผล -ยกร่างแผนงาน และโครงการ -เตรียมการนำเสนอ
เวที ๗	-ศึกษาข้อมูลชุมชน -การจัดทำแผนปฏิบัติการของ แผนแม่บทชุมชน	-เวทีขยายผล -การสัมมนาเชิงปฏิบัติ การกรอบการทำแผน ปฏิบัติการ

ที่มา : กระบวนการเรียนรู้ผู้นำพัฒนาที่ยั่งยืน, เสรี พงศ์พิช, วิชิต นันทสุวรรณ และทีมงานมูลนิธิหมู่บ้าน, 2545

ค) ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อวิสาหกิจชุมชนและ SMEs : ผลกระทบทางบวก

การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา เป็นผลพวงมาจากการเริ่มต้นของยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 และฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus) ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่จะเคลื่อน (โลก) เข้าสู่ยุคของการเมืองและเศรษฐกิจที่ไร้พรอมแน่น นอกจากนั้น ยังเกิดการล่มสลายของระบบคอมมิวนิสต์ (Communism) และการสิ้นสุดของสังคมร่วมยึด การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีผลต่อประเทศไทยในรูปแบบของการขยายตัวของประชาธิปไตยในภาคการเมือง และเศรษฐกิจได้มีการเจริญเติบโตเนื่องจากมีการลงทุนของต่างประเทศ (อเนก นาคะบุตร, 2545)

ปัจจุบันนี้โลกาภิวัตน์ ซึ่งครอบคลุมถึงการค้าระหว่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อธุรกิจไทยเกือบทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นแม่แต่ละวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ถึงแม้ว่าทั้ง 2 กลุ่มจะมียอดการค้าในตลาดโลกที่ยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับการค้าภายในประเทศ แต่ภาวะการแข่งขันทางด้านต่างๆ ในตลาดโลกก็มีผลกระทบต่อวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อวิสาหกิจชุมชนและ SMEs นั้น มีทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

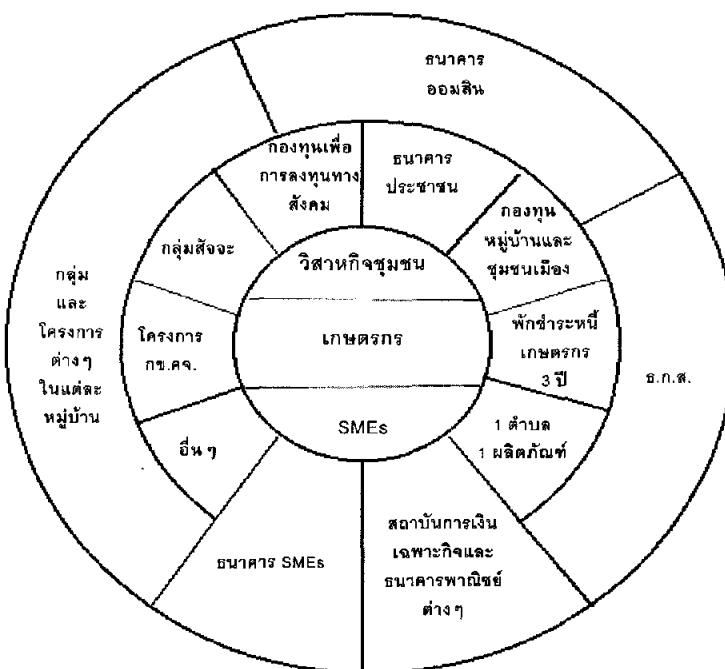
ผลกระทบทางบวก มีดังนี้

- **ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี:** เทคโนโลยีในที่นี้ ได้แก่ เทคโนโลยีทางคอมพิวเตอร์และสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งทำให้สามารถส่งผ่านข้อมูลข่าวสารหรือธุกรรมทางเศรษฐกิจ เช่นการโอนเงินข้ามประเทศ ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และปลอดภัย วิสาหกิจชุมชนและธุรกิจ SMEs สามารถรับรู้สถานการณ์ต่างๆ ทุกด้านทั้งภายในประเทศและทั่วทุกมุมโลกจากการใช้สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ หรืออินเทอร์เน็ต การสั่งซื้อปัจจัยการผลิต การขายผลผลิตหรือบริการ ตลอดจนการรวมกลุ่มทางธุรกิจ และความร่วมมือต่างๆ ด้านธุรกิจสามารถทำได้อย่างสะดวกโดยอาศัยเทคโนโลยีนี้ แทนทั้งสิ้น
- **เพิ่มโอกาสทางการค้า:** โลกาภิวัตน์เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการเปิดโอกาสให้ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายมาทำการตลาดซื้อขายสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน แต่ละฝ่ายสามารถเลือกสรรรับปัจจัยการผลิตผลิตภัณฑ์ และบริการที่นำเสนอในด้านราคาและคุณภาพที่ดีที่สุด (Best Offers) ดังนั้น ถ้าวิสาหกิจชุมชนและ SMEs มีศักยภาพเพียงพอในการแข่งขันทางการค้า ก็มีโอกาสที่จะทำการขยายตลาดได้เพิ่มขึ้นในเวทีโลก
- **การเรียนรู้และปรับตัว:** การเปลี่ยนแปลงในช่วงปลายปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบันเมื่อประเทศไทยประสบปัญหาภัยคุกคาม ขบวนการภาคประชาชนได้เข้ามายึดบناทในการกระตุ้นกระบวนการปฏิรูปตนเองในด้านเศรษฐกิจและสังคมเนื่องจากผู้นำชนชั้นกลางทั้งในเมืองและชนบทได้ตระหนักร่วมกันว่าภัยคุกคามครั้งนี้มีผลกระทบต่อคนทุกรุ่น จึงก่อให้เกิดความพยายามที่จะดูแลและปกป้องกันเอง จะเห็นได้ว่าในช่วงนี้มีการเคลื่อนไหวที่จะระดมทุนทางสังคม วิธีคิด และคุณค่าจากฐานล่างขึ้นมาใช้ (อนาคต นภาคบุตร, 2545) ดังนั้น ในกระแสของโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันทางการค้าในตลาดโลกที่สูงมาก วิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ที่ดำเนินการในรูปแบบของประชาสังคมที่จะปรับตัวให้ทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ดังกล่าว การเรียนรู้ที่จะปรับตัวนี้อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาองค์กรที่มีความยั่งยืน ซึ่งวิสาหกิจชุมชนและ SMEs จำเป็นจะต้องพัฒนาตัวเองในทุกด้านได้แก่ ด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นและเป็นมาตรฐานสากลที่สม十多年กับเอกลักษณ์ความเป็นวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ไทย ตลอดจนการรวมกลุ่มกันระหว่างวิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs ด้วยกันเอง ทั่วประเทศเพื่อผนึกกำลังในการรักษาส่วนแบ่งตลาดในประเทศที่มีอยู่ และก้าวสู่การขยายตลาดในต่างประเทศ

- การปรับตัวของนโยบายรัฐ:** เนื่องจากโลกภูมิภาคเกี่ยวข้องโดยตรงกับการค้าเสรี ซึ่งทำให้การดำเนินธุรกิจข้ามชาติและการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการสะดวกมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการเกิดขึ้นของสนธิสัญญาทางการค้าระหว่างประเทศต่างๆ การกีดกันทางการค้าทั้งในรูปแบบของการกีดกันทางภาษี (Tariff Barriers) และที่ไม่ใช่ภาษี (Non-tariff Barriers) เหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญให้รัฐบาลเล็งเห็นถึงการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการค้าโดยกำหนดไว้เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักของชาติ

กลยุทธ์หนึ่งที่รัฐเล็งเห็นในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันได้แก่ การสนับสนุนและส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม หรือ SMEs โดยจะเห็นได้จาก การจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สว.) เมื่อปี 2544 ที่ผ่านมา เพื่อเป็นศูนย์กลางในการให้คำปรึกษาความช่วยเหลือและคำแนะนำแก่ผู้ประกอบการ SMEs สำหรับวิสาหกิจชุมชนนั้น มีการส่งเสริมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนซึ่งเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมาโดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็นทุนที่แท้จริงของตนเอง และพัฒนาทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึงตนเอง นอกจากนี้ มีการจัดตั้งสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์กรร่วมระหว่างมูลนิธิหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย และสถาบันพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และการจัดการต่างๆอย่างเป็นระบบ รวมที่ เป็นต้น นอกจากนี้ รัฐบาลยังกำหนดนโยบายด้านการให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงินและโครงการต่างๆ กับวิสาหกิจชุมชนและ SMEs โดยผ่านทางหน่วยงานต่างๆ สถาบันการเงินทั้งของรัฐและเอกชนจำนวนมากดังแสดงในรูปที่ 4

รูปที่ 4 การเชื่อมโยงระหว่างนโยบายรัฐบาลกับวิสาหกิจชุมชน SMEs และเกษตรกร

หมายเหตุ : โครงการ กษ.ค.ค. คือ โครงการแก้ไขความยากจน

ที่มา : รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ปี 2544, สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม

๔) ผลกระทบทางลบ

- **ขีดความสามารถทางการแข่งขัน :** เมื่อพิจารณาถึงการแข่งขันทางการค้าในยุคโลกาภิวัตน์หรือการค้าที่ไร้พรมแดนแล้วจะสังเหตุให้เห็นว่าวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ไทยยังมีความเสียเปรียบในการแข่งขันในตลาดโลกอยู่พอสมควร ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนและ SMEs ไทยยังคงมีแบบแผนการผลิต การตลาด และการจัดการในรูปแบบเดิม ส่วนมากเป็นธุรกิจครอบครัว ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนและ SMEs ไทยจึงมีข้อจำกัดหลายประการในการแข่งขันกับธุรกิจต่างประเทศ ข้อจำกัดเหล่านี้ได้แก่ เงินทุน ความสามารถในการผลิตสินค้าที่มีมาตรฐานสากล ความสามารถในการดำเนินธุรกิจทั้งภายในและต่างประเทศ และ ความรู้ความชำนาญในการใช้เทคโนโลยี ต่างๆ ทางการผลิตและการค้า เป็นต้น นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนและ SMEs ยังต้องเผชิญกับปัญหาการแข่งขันภายในประเทศกับสินค้าที่นำเข้าจากต่างประเทศ อีกด้วย เช่น สินค้านำเข้าประเทศจีน เกาหลี และ ประเทศไทยเพื่อนบ้านที่มีราคาถูกกว่าสินค้าไทยในขณะที่รูปลักษณ์เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค
- **การเพิ่มขึ้นของต้นทุนทางธุรกิจและการผลิต :** เนื่องจากการค้าในยุคโลกาภิวัตน์ต้องพึ่งพาความสามารถทางธุรกิจและการผลิตที่เพิ่มขึ้นมาก การจ้างงานจำเป็นต้องมีการจ้างแรงงานที่มีทักษะสูงขึ้น การเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิตในการเพิ่มระดับคุณภาพของสินค้า และการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายตลอดจนค่าธรรมเนียมต่างๆ ในการขยายตลาดของ SMEs ทั้งจากตลาดภายในประเทศไปสู่ตลาดต่างประเทศ
- **ความสามารถในการเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยี :** วิสาหกิจชุมชนและ SMEs มีข้อจำกัดในการเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยีเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ความจำกัดด้านเงินทุน ความรู้ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและวิสัยทัศน์ของวิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs เอง ที่ไม่เห็นถึงความสำคัญของเทคโนโลยีในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันทางการค้า ดังนั้น ในยุคโลกาภิวัตน์ วิสาหกิจชุมชนและ SMEs จะมีความเสียเปรียบในการเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยีเมื่อเทียบกับธุรกิจที่มีขนาดใหญ่กว่าหรือธุรกิจระหว่างประเทศ
- **การกระทุกตัวของการสะสมทุน :** ดังที่ได้กล่าวมาแล้วขีดความสามารถทางการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนและ SMEs มีจำกัดเมื่อเทียบกับธุรกิจที่ใหญ่กว่าทั้งในประเทศและในเวทีระดับโลก เป็นผลให้การสะสมทุนของธุรกิจขนาดใหญ่และธุรกิจขนาดกลางมีมากกว่าเนื่องจากมีพื้นฐานของทรัพยากรทุนที่สูงกว่าอยู่แล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ธุรกิจที่รายอยู่แล้วก็จะรายยิ่งขึ้นไปอีก โลกาภิวัตน์จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ธุรกิจขนาดใหญ่ (ขนาดใหญ่) สามารถเคลื่อนย้ายฐานการผลิตไปสู่ประเทศที่มีทรัพยากรและปัจจัยการผลิตราคาถูกได้อย่างไม่ยากนัก ในทางตรงกันข้าม วิสาหกิจชุมชนและ SMEs ไม่สามารถทำอย่างนั้นได้ง่ายนัก เพราะการเคลื่อนย้ายการผลิตและการจัดการมีต้นทุนที่สูงมากเกินกว่าระดับที่วิสาหกิจชุมชนและ SMEs จะแบกรับไว้ได้

๗) แนวทางการปรับตัวของวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ไทยในกระแสโลกาภิวัตน์

- **วิสัยทัศน์และกระบวนการเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs :** วิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs ควรมีวิสัยทัศน์และกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองและกิจการให้สามารถสนองตอบกระแสโลกาภิวัตน์ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้ประกอบการควรนำความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มีพื้นฐานมาจากภูมิปัญญาไทย (ห้องถัน) ในประเทศ และการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มาจากการต่างประเทศไปใช้ในการพัฒนาการงานสามารถแข่งขันได้ทั่วโลกในประเทศและตลาดโลก
- **ข้อมูลข่าวสาร :** การที่วิสาหกิจชุมชนและ SMEs จะประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ปัจจัยที่จะขาดไม่ได้คือ ข้อมูลข่าวสารทางการตลาด เทคโนโลยี ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ ข้อมูลข่าวสารถือเป็นอาวุธสำคัญในการให้ได้มาซึ่งความต้องการของตลาดและระดับเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าและบริการ ดังนั้น การวิจัยตลาด และการวิจัยด้านเทคโนโลยีการผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับวิสาหกิจชุมชนและ SMEs เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นเชื่อเพลิงในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ไปสู่ความสำเร็จท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
- **การผลิตและการตลาด :** วิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs ควรเน้นการผลิตที่คุณภาพและมาตรฐานของสินค้าและบริการ หรือผลิตแบบ Less for More เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าเพิ่ม (Value added) ให้สูงขึ้นกว่าการผลิตที่เน้นเชิงปริมาณเป็นหลัก (More for Less) นอกจากนี้ จุดเด่นจุดหนึ่งของวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ก็คือความสามารถในการผลิตสินค้าและบริการที่สนองตอบต่อตลาดเฉพาะอย่าง (Niche Market) ได้ดี จุดเด่นนี้ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เป็นกลยุทธ์สำคัญของวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ในการทำตลาดทั่วโลกในประเทศไทยและตลาดต่างประเทศ อย่างไรก็ตี การพัฒนาทางด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การควบคุมคุณภาพการผลิต ตลอดจนไปถึงการบริการหลังการขายที่เป็นสิ่งจำเป็นที่วิสาหกิจชุมชนและ SMEs ควรพิจารณาในการกำหนดกลยุทธ์ทั้งด้านการผลิตและการตลาด
- **ความสามารถในการบริหารจัดการ :** เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ส่วนใหญ่เป็นกิจการในระดับครัวเรือน ก่อปรึกับผู้ประกอบการมีระดับการศึกษาที่ไม่สูงมากนัก ความสามารถในการบริหารจัดการของผู้ประกอบการที่ได้มาตรฐานจึงมีจำกัด เช่น การจัดการทางด้านระบบบัญชี การบริหารงานบุคคล และการบริหารด้านการตลาด เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเชื่อมกับกระแสโลกาภิวัตน์จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ประกอบการจะต้องมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เป็นอย่างดีไม่เพียงแต่การทำธุรกิจภายในประเทศไทยเท่านั้น ยังต้องมีความสามารถรอบด้านและความพร้อมที่เพียงพอในการทำธุรกิจระหว่างประเทศด้วย ดังนั้น การที่ผู้ประกอบการมีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความชำนาญในการประกอบการอย่างมืออาชีพจากระดับห้องถันไปสู่ระดับโลก จึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำพาวิสาหกิจชุมชนและ SMEs ไปสู่ความสำเร็จได้

- **ทักษะของแรงงาน :** ความมีการพัฒนาทักษะของแรงงานให้สูงขึ้น โดยการส่งไปศูนย์ฝึกอบรมอาชีพต่างๆ เพื่อยกระดับความรู้และทักษะในการประกอบการผลิตและการให้บริการให้มีมาตรฐานและคุณภาพสูงขึ้น หรือควรเพิ่มสัดส่วนของการจ้างแรงงานที่มีทักษะให้สูงขึ้นกว่าเดิม เมื่อองค์กรมีแรงงานที่มีทักษะฝีมือสูงขึ้นการถ่ายโอนทักษะจากแรงงานฝีมือไปสู่แรงงานระดับล่างอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตอันใกล้
- **ความเป็นกันเอง :** จุดเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs คือ ความเป็นกันเองกับลูกค้า ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs ควรรักษาจุดเด่นนี้ไว้เพื่อเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่มีความได้เปรียบเมื่อเทียบกับธุรกิจที่มีขนาดใหญ่กว่า
- **การรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนและ SMEs :** การรวมกลุ่มภายในห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ถือเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ในการเพิ่มอำนาจทางการผลิตและการตลาดให้วิสาหกิจชุมชน และ SMEs ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในทุกๆ ด้านตลอดจนการถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างวิสาหกิจชุมชนและSMEs กลุ่มต่างๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินกิจกรรมแบบครบวงจร

ในส่วนต่อไปเป็นการสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มที่ 1: วิสาหกิจชุมชนและ SMEs ซึ่งผลของการประชุมทั้ง 2 ครั้งที่ได้มีความสอดคล้องกับบทความที่กล่าวมาข้างต้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านของการใช้ยุทธศาสตร์กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาและการเชื่อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยผลสรุปดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2 ผลสรุปการประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มที่ 1

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 2 ครั้งที่ผ่านมา มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งที่มาจากภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมกับการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพขององค์กรชุมชน วิสาหกิจชุมชน และ SMEs อาทิ ผู้แทนจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สถาบันความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สกสว.) ศูนย์ให้คำปรึกษาทางการเงินสำหรับวิสาหกิจขนาดกลาง ขนาดย่อม และประชาชน (ศปป.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ชุมชนสหกรณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ องค์กรชุมชนภาคใต้ ธุรกิจสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจอุตสาหกรรมเกษตร ธุรกิจส่งออกเครื่องมือและอุปกรณ์การแพทย์ และองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ในเบื้องต้นของการระดมความคิดของการประชุมในครั้งแรก ได้มีการเสนอให้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วม สัมมนาออกเป็นกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มของผู้ประกอบการ SMEs เนื่องจากผู้เข้าประชุมบางท่านมีความเห็นว่า ทั้ง 2 กลุ่มนี้ มีความแตกต่างกันมากพอสมควร อย่างไรก็ตาม ที่ประชุมมีมติว่าไม่ควรที่จะแบ่งแยกทั้ง 2 กลุ่มออกจากกัน เนื่องจากทั้ง 2 กลุ่มนี้ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็นขนาดของธุรกิจ การประกอบการ และเทคโนโลยี เป็นต้น นอกจากนี้ วิสาหกิจชุมชนและ SMEs ยังมีความเชื่อมโยงและ

เกื้อหนุนชั้นกันและกันในด้านการผลิตและการจัดจำหน่ายสินค้าอีกด้วย ดังนั้น ทั้ง 2 กลุ่มนี้ จึงควรร่วมมือกันเป็นเครือข่ายในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน ตลอดจนการเชิญชวนกับโลกาภิวัตน์

ประเด็นหนึ่งที่ผู้ประกอบการ SMEs นำเสนอดือ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากชุมชน คุณภาพไม่ได้มาตรฐานตามที่ตลาดต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในตลาดส่งออกเนื่องจากต่างประเทศมีมาตรการที่ไม่ใช้ภาษี (Non-tariff barriers) หลายประการที่ควบคุมการนำเข้าสินค้าของไทย เช่น สินค้าในกลุ่มอาหาร เป็นต้น ทางตัวแทนของชุมชนได้ตอบกระทู้นี้ไปว่า สินค้าชุมชนหลายประเภทได้มาตรฐานและได้รับการรับรองคุณภาพจากคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) หรือมาตรฐานอุตสาหกรรม (มอก.) แล้ว เพียงแต่ประเทศผู้นำเข้าสินค้าเหล่านั้นจะขออภัยมาตรการกีดกันการนำเข้าสินค้าจากประเทศอื่นที่เข้มงวดเกินไป เพื่อปกป้องผู้ผลิตภายในประเทศของตน ทางออกในเรื่องนี้บางประการได้แก่ รัฐบาลควรเจรจาต่อรองกับประเทศผู้นำเข้าให้มีการผ่อนผันมาตรการที่มิใช้ภาษีนั้นลง ตลอดจนมีการรณรงค์ให้ประชาชนในประเทศหันมาสนใจไทยให้มากขึ้น

นอกจากนี้ ที่ประชุมได้ข้อสรุปใน 3 ประเด็นหลักดือ ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อสภาพแวดล้อม ประสบการณ์ในการปรับตัว อุปสรรค และปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ และบทเรียน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ก) ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อสภาพแวดล้อม

ผลดีทางเศรษฐกิจ

- มีเทคโนโลยีสูงขึ้น ทั้งทางด้านการผลิต การตลาด การจัดการ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น การใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วยทุ่นแรง และควบคุมคุณภาพสินค้าในกระบวนการผลิต การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการจัดการที่ทันสมัย การใช้อินเทอร์เน็ตในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางตลาด ตลอดจนทำการซื้อขายทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ผลดีทางสังคม

- เป็นการจุดประกายให้ตระหนักรถึงการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ได้แก่ การกลับมาให้ความสนใจในการนำเอาจุดเด่นของชุมชน หรือ SMEs ไทยที่ประเทศอื่นไม่มีมาเป็นกลยุทธ์ในการเชิญชวนกับโลกาภิวัตน์
- ก่อให้เกิดการตระหนักรถึงนโยบายและมาตรการต่างๆ ในการเชิญชวนกับกระแสโลกาภิวัตน์ อาทินโยบายสนับสนุนส่งเสริมให้ทั้งชุมชนและ SMEs มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้นในการแข่งขันทางการค้ากับธุรกิจที่มีขนาดใหญ่กว่าหรือธุรกิจในตลาดโลกได้ เป็นต้น

- หาแนวทางในการเรียนรู้ที่จะปรับตัวหรืออยู่กับโลกาภิวัตน์ได้ ยกตัวอย่างเช่น การปรับปรุงคุณภาพมาตรฐานการผลิตสินค้าและการจัดการธุรกิจให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ การนำเอากฎหมายสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการการต่างๆ เพิ่มมากขึ้น เป็นต้น
- หาแนวทางในการเรียนรู้ในเชิงที่สามารถพึงตนเองได้มากขึ้น ทั้งนี้การแข่งขันในทางการค้าในกระแสโลกาภิวัตน์นั้น ต้องอาศัยความเข้มแข็งจากตัวของชุมชนและ SMEs เองโดยลดการพึ่งพาจากภายนอกให้มากที่สุด
- ก่อให้เกิดการร่วมมือประสานกันระหว่างองค์กรชุมชน และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งในการแข่งขันกับโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ความร่วมมือกันทางด้านการผลิตการตลาด ตลอดจนช้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นต่างๆ ใน การเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและขีดความสามารถเพิ่มขึ้นได้

ผลเสียทางเศรษฐกิจ

- ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพร่อยหรอ เสื่อมโทรม และหมดไปเนื่องจากผู้บริโภค่มีทัศนคติที่เป็นแบบบริโภคนิยมและวัตถุนิยมมากขึ้น การผลิตจึงเป็นไปแบบการผลิตขนาดใหญ่ใช้ทรัพยากรจำนวนมากเกินความจำเป็น จึงเกิดความเสื่อมโทรมและมลภาวะขึ้นกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- ทำให้สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ถูกทำลายจนคุกคามต่อวิถีชีวิตของประชาชน การที่สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ถูกทำลายไปโดยการผลิตที่ไม่มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีพอ เป็นสาเหตุให้วิถีชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น การลดน้อยลงของทรัพยากรทางทะเล ทำให้ประชาชนขาดรายได้ในการทำประมง จึงต้องหันมารับจ้างในอาชีพอื่นที่ให้รายได้มากกว่าการทำประมงในอดีต เป็นต้น

ผลเสียทางสังคม

- ประชาชนถูกกระตุ้นและครอบงำให้ลุ่มหลงในวัฒนธรรมกระแสบริโภคนิยม เช่น การย้ายจากสื่อแขนงต่างๆ ทำให้ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนเกิดความลุ่มหลงในวัตถุนิยมและกระแสของต่างชาติมากขึ้น ดังเช่น ความนิยมในสินค้าที่มีชื่อห้อ (Brand Name) จากต่างประเทศทั้งที่สินค้าไทยก็มีคุณภาพไม่ด้อยไปกว่าสินค้าเหล่านั้น แฟชั่นของการมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่นำสมัยในหมู่วัยรุ่นไทย หรือการมีรถยนต์ราคาแพงเพื่อเป็นสิ่งบ่งบอกฐานะและความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น โดยลึมความเป็นเอกลักษณ์ของไทยไป
- ทำให้ทุนทางสังคม (วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และจิตวิญญาณ) ถูกทำลาย เช่นเดียวกับข้างต้นที่กล่าวมา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและจิตวิญญาณของประชาชนค่อยๆ ถูกทำลายโดยทัศนคติของบริโภคนิยมและวัตถุนิยม

- ชุมชนมีความยากจนและอ่อนแอมากขึ้น ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนถูกนำไปใช้ใน การผลิตขนาดใหญ่ที่มีมูลค่าเพิ่มสูง ประชากรวัยทำงานในชุมชนจำนวนมากมีทักษะที่จะลงทะเบียนชุมชนของตนเองเพื่อมุ่งสู่การทำงานในเมืองใหญ่และในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสาเหตุให้ชุมชนขาดแคลนทรัพยากรในการผลิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งกำลังแรงงาน ความเข้มแข็งของชุมชนจึงลดลง ก่อปรกับประชากรที่เหลือในชุมชน (เด็กและคนชรา) ไม่อยู่ในศักยภาพที่ทำการผลิตได้อよ่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ ดังนั้น ชุมชนจึงมีความยากจนลงเรื่อยๆ ถ้าปัญหานี้มิได้รับการแก้ไข

ช) ประสบการณ์ในการปรับตัว อุปสรรค และปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ

ประสบการณ์

- การปรับตัวให้ตอบสนองต่อกระแสโลกาภิวัตน์ได้ทันการณ์ เช่น การปรับตัวทางด้านการผลิต การตลาด การจัดการ และด้านต่างๆ ทั้งในส่วนของวิสาหกิจชุมชนเอง และ SMEs
- มีการปรับตัวและพัฒนามาตรฐานการผลิต การจัดการทรัพยากร วัตถุอุดิบในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาไทยผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่

ตัวอย่างประสบการณ์ในการปรับตัว ได้แก่ การที่ชุมชนมีการตื่นตัวในด้านคุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์โดยทำการผลิตให้ได้มาตรฐานตามที่ อย. และ/หรือ โมก. กำหนดเอาไว้ ซึ่งผลิตภัณฑ์หลายประเภทที่ได้รับการรับรองมาตรฐานตั้งแต่ก่อตั้ง และสามารถทำตลาดได้ดีขึ้น อีกตัวอย่างหนึ่งคือผู้ประกอบการ SMEs ด้านอสังหาริมทรัพย์ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการสร้างวัสดุก่อสร้างที่ทดแทนการใช้ไม้จากธรรมชาติ เช่น บานประตูและวงกบต่างๆ ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมของผู้บริโภค เป็นต้น นอกจากนี้ การออกแบบบ้านในปัจจุบันมีแนวโน้มของความร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น เช่น การผสมผสานบ้านแบบทรงไทย ซึ่งรายความร้อน อากาศ และกันฝนได้ดี กับบ้านแบบตะวันตกที่เน้นความหรูหราและให้ความสะดวกสบายสำหรับชีวิตสมัยใหม่ในปัจจุบัน เป็นต้น จากการปรับตัวเช่นนี้ ชูภารกิจสังหาริมทรัพย์หลายรายประสบความสำเร็จในด้านการตลาดเป็นอย่างมาก

ปัจจัยสู่ความสำเร็จ

- องค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ การจัดการ และข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ชัดเจน และครบถ้วน เพื่อที่จะสามารถทราบถึงความต้องการปัญหาและศักยภาพของชุมชนเอง ตลาด สังคม และผู้บริโภค ตลอดจนตลาดโลก
- ส่งเสริมพัฒนาบุคลากรให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างบูรณาการและต่อเนื่องในองค์กรชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และ SMEs
- ต้องมีองค์กรสนับสนุนการเชื่อมโยงองค์กรชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และ SMEs ในการเชิญชวนให้กับโลกาภิวัตน์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการแข่งขัน

- เกิดการเชื่อมโยงพัฒนาความร่วมมือที่เป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน SMEs ภาครัฐ และเอกชน
- ประสานองค์กรสนับสนุนของภาครัฐให้ดำเนินงานอย่างบูรณาการ
- การรณรงค์ส่งเสริมค่านิยมไทยในทุกระดับ

ข้อจำกัดต่อความสำเร็จ

- สังคมขาดวิธีคิด จิตสำนึก จิตวิญญาณ การจัดการ ความรู้อย่างเป็นระบบ กระบวนการเรียนรู้ และข้อมูลข่าวสารที่สมบูรณ์
- การบริหารจัดการแบบแยกส่วนของรัฐ
- วัฒนธรรมแบบระบบอุปถัมภ์ นิยมใช้อำนาจมากกว่าความรู้
- นโยบายและมาตรการ บางประเภทของรัฐเอื้อต่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มมากเกิน ความจำเป็น ไม่อุ่นบนพื้นฐานของความต้องการของคนในชาติ
- การพึ่งพิงระบบการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์จากต่างประเทศมากเกินไปในขณะที่ผลิตภัณฑ์ บางประเภทของไทยมีมาตรฐานสูงกว่ามาตรฐานสากลมาก การรับรองมาตรฐานดังกล่าวเป็นสาเหตุให้ต้นทุนในการผลิตและจำหน่ายสินค้าอยู่ในภาวะที่สูงขึ้น ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนและ SMEs จำเป็นต้องปรับตัวให้สามารถลดต้นทุนในส่วนเพิ่มตังกล่าวได้

ค) บทเรียน

- วิสาหกิจชุมชน และ SMEs ที่จริงแล้วเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกันได้ ดังนั้น ควรขับเคลื่อนไปด้วยกัน ในการเชิญชวนโลกาภิวัตน์
- ควรปลูกฝังในด้านการรัก (รักษ) ความเป็นตนเอง และภูมิใจในความเป็นตนเอง
- มีองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้เป็นภูมิคุ้มกันในการเชิญชวนโลกาภิวัตน์
- ทำให้ชุมชนและ SMEs มีวิสัยทัศน์ที่ก้าวทันและรู้เท่าทันกระแสโลกาภิวัตน์
- มีระบบการพัฒนาคุณภาพและการรับรองมาตรฐานที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมของประเทศไทย เอง และมีความสอดคล้องกับความเป็นสากล
- มีกฎ กติกา และวินัยในการผลิต ตลาด และการดำเนินธุรกิจ ควรอยู่บนพื้นฐานของเอกลักษณ์ ไทยและชุมชนไทย
- ได้เรียนรู้และหาแนวทางในการสู้ปัญหาโดยการพึ่งตนเอง

สำหรับการประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งที่ 2 นี้ เป็นการเสนอแนวคิดในการกำหนดยุทธศาสตร์และมาตรการสำหรับการส่งเสริมพัฒนาองค์กรชุมชน วิสาหกิจชุมชน และ SMEs ใน การเชิญชวน กระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ง) ยุทธศาสตร์สำหรับวิสาหกิจชุมชนและ SMEs

ยุทธศาสตร์ 1: ส่งเสริมและพัฒนาคนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการจัดการอย่างบูรณาการ และต่อเนื่องในทุกระดับของสังคม

มาตรการที่ 1: ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและถอดบทเรียน (สำเร็จและล้มเหลว) ในทุกระดับ

มาตรการที่ 2: พัฒนาหลักสูตรชุดวิชา วิทยากรกระบวนการแบบองค์รวม

มาตรการที่ 3: ขยายผลเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชน วิสาหกิจชุมชนและ SMEs

มาตรการที่ 4: พัฒนาศูนย์และศูนย์การเรียนรู้ทางระบบเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์

ยุทธศาสตร์ 2: ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายความร่วมมือ และการเชื่อมโยงองค์กรชุมชน วิสาหกิจ SMEs และผู้บริโภค

มาตรการที่ 1: เชื่อมโยงองค์ความรู้ ทุนสังคม ภูมิปัญญา ฐานทรัพยากร ผลผลิต การบริหารจัดการ และการตลาด โดยกระบวนการเรียนรู้ สื่อชุมชนและสื่อสารมวลชน

ยุทธศาสตร์ 3: พัฒนาฐานข้อมูล แผนชุมชน และแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน แผนแม่บท SMEs

มาตรการที่ 1: สำรวจข้อมูลชุมชน วิสาหกิจชุมชน และ SMEs

มาตรการที่ 2: จัดทำและพัฒนาแผนชุมชน วิสาหกิจชุมชน และ SMEs

มาตรการที่ 3: จัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ 4: ส่งเสริมให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการติดตามผล

มาตรการที่ 1: ส่งเสริมเวทีรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนผ่านผู้แทนราษฎร (สส. และสว.)

มาตรการที่ 2: ปรับบทบาทและบูรณาการการทำงานระหว่างองค์กร

มาตรการที่ 3: ม่องค์กรอิสระในการติดตามประเมินผล

ยุทธศาสตร์ 5: ส่งเสริมการพัฒนาวิธีคิด จิตสำนึก ค่านิยม และภูมิปัญญาไทย

มาตรการที่ 1: ส่งเสริมการใช้หลักค่าสอนทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม

มาตรการที่ 2: รู้จักตนเอง ชุมชน และสังคม

มาตรการที่ 3: นิยมไทย

4. สรุปผลการประชุมกลุ่มที่ 2 : กลุ่มค้าปลีก

ในการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 เมื่อวันพุธที่ 17 ตุลาคม 2545 ผู้ร่วมประชุมกลุ่มย่อยประกอบไปด้วยร้านค้าปลีกจากกลุ่มองค์กรพัฒนาชุมชน เครือข่ายเพื่อการพัฒนา สากรรณในชุมชน และร้านค้าปลีกตั้งเดิมขนาดเล็กทั่วไป ผู้ร่วมประชุมมีความเห็นต่อประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับโครงการกิจกรรมดังนี้

4.1 โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมเดิมไปอย่างไร และก่อให้เกิดผลดี ผลเสียอย่างไรบ้างต่อกลุ่มของท่าน

ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นว่าโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมไทยมีลักษณะคล้ายกับสังคมตะวันตกมากขึ้นทุกวัน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการใช้ชีวิตในแต่ละวัน ค่านิยม ร้านค้า ภาษา อาหาร อย่างไรก็ตามโลกาภิวัตน์ต่อสังคมไทยมีทั้งผลดีและผลเสีย ดังนี้

ข้อเสียทางสังคม

- กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมไทยต้องเลิกลักษณ์ไทยน้อยลงทุกวัน เพราะการรุกคืบเข้ามาของกระแสตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ร้านค้า สื่อต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยม ทำให้คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนปฏิบัติตัวตามตะวันตกมากเกินไป ซึ่งเห็นได้อย่างชัด จากแฟชั่นการแต่งตัวของเด็กทุกวันนี้ที่นุ่งน้อยห่มน้อย แต่งตัวล่อแหลม รวมไปถึงแนวคิดที่ว่าการดื่มน้ำและสูบบุหรี่เป็นสิ่งเก่า去 เห็นได้ชัดจากการนิยมไปเที่ยวกลางคืนของวัยรุ่น นอกจากรูปแบบนี้ยังมีเรื่องของลิ่งเสพติดที่ เช่น ยาเลิฟ ยาอี ที่เข้ามาจากต่างประเทศ ทำให้เยาวชนไทยถูกมอง渺茫 และที่สำคัญโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมไทยเห็นตัวอย่างเรื่องการเม็คคลัมพันธ์กันก่อนวัยอันควร หรือการอยู่กินกันก่อนแต่งงานเป็นเรื่องธรรมดា คุณค่าของคนถูกทำให้ลดลงด้วยตนเอง ศีลธรรมของคนโดยรวมจึงลดลง ซึ่งผลกระทบด้านลบจากการภิวัตน์นี้ทำให้สังคมเสื่อมโทรมลงและมีปัญหาสังคมเพิ่มมากขึ้น
- กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้คนอยู่ในระบบการศึกษาแบบตะวันตก การศึกษาแบบนี้ทำให้คนทำงานไม่เป็น คนที่เรียนในระบบการศึกษาแบบนี้ไม่รู้จักประกอบวิชาชีพเพื่อหาเลี้ยงชีพได้แค่ทำงานเป็นลูกจ้างบริษัท การศึกษาประเภทนี้ไม่ทำให้คนรู้จักพึงตนเอง
- การเปิดให้บริการของไฮเปอร์มาร์เก็ต (ซึ่งเป็นหนึ่งในกระแสโลกาภิวัตน์) ทุกหัวระแหงที่ในกรุงเทพฯ และตามจังหวัดสำคัญๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มแหล่งจูงใจให้นักเรียน นักศึกษาหนีเรียนเพื่อไปอยู่ตามแหล่งต่างๆ เหล่านั้น หรือบางกรณีห้างเหล่านี้อาจกลายเป็นแหล่งซ่องสุมของวัยรุ่นได้

ข้อเสียทางเศรษฐกิจ

- กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้คนใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ใช้เงินซื้อทุกอย่าง ไม่รู้จักคุณค่าของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นมูลค่ามากกว่าคุณค่า เพราะปัจจุบันระบบเงินผ่อนโดยผ่านบัตรเครดิต เช่นบัตรเครดิตหรือระบบเงินผ่อนที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ บัตรอิโอน บัตรເກສໂກ-ໂລຕັສ เป็นตัวกระตุ้นสำคัญที่ทำให้คนใช้จ่ายเงินเกินตัว ไม่ยอม ครอบครัวในเมือง “ติดกัน” ระบบเงินผ่อน ทำให้มีหนี้สินซ้ำซ้อน แท้จริงแล้วชาวบ้านสามารถทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่างได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องใช้เงินซื้อ เช่น การปลูกผักเพื่อรับประทานเอง

- หนึ่งในกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาระบบทรั้วค้าปลีกดึงเดิมขาดเล็กโดยตรงคือการเข้ามาของห้างค้าปลีกขนาดใหญ่หรือที่เรียกว่า “ไฮเปอร์มาร์เก็ต” หรือ “ดิสเคนส์โตร์” และร้านสะดวกซื้อ เช่น “เซเว่น อีเลฟเว่น” หรือ “ເອເວັນ ພືເອັມ” ทำให้ผู้บริโภคใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากขึ้น เพื่อการที่ห้าง/ร้านเหล่านี้มีเทคนิคทางการตลาดและเทคโนโลยีต่างๆ เช่น everyday low price หรือ loss leader หรือแม้กระทั่งการจัดร้านและชั้นวางสินค้าเพื่อให้ร้านค้าสวยงาม สินค้านำเข้า ทำให้ผู้บริโภคบางส่วนชื่อสินค้าเกิดความจำเป็น ทำให้ต้องใช้จ่ายเงินมากกว่าที่จำเป็น ประกอบกับปัจจุบันไฮเปอร์มาร์เก็ตมีการให้บริการเครดิตแก่ลูกค้าโดยการออกบัตรเครดิต เช่น บัตรເທຣໂກ-ໂລດສ ซึ่งเนื่องไปในการทำบัตรเครดิตนี้ครอบคลุมผู้มีรายได้ต่ำขึ้นชั้นต่ำ (รายได้ 5,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป) จากเหตุผลสองประการนี้อาจส่งผลเสียให้ผู้บริโภคชาวไทยมีเงินอยู่ลดลง หรือมีหนี้สินเพิ่มขึ้น
- นอกจากนี้ การเข้ามาของ “ไฮเปอร์มาร์เก็ต” หรือ “ดิสเคนส์โตร์” และ “ร้านสะดวกซื้อ” ที่เข้ามาพร้อมกับทุนจำนวนมหาศาล และดึงผู้บริโภคจำนวนมากให้หันไปซื้อสินค้าจากห้างร้านดังกล่าว อย่างไรก็ตามผลกระทบที่ร้านค้าปลีกดึงเดิมขาดเล็กได้รับนั้นแตกต่างกันออกไป
 - ร้านค้าขาดเล็กหรือสหกรณ์ในชุมชน และร้านค้าของเครือข่ายเพื่อการพัฒนา เช่น เครือข่ายรวมนิมิตรใหม่ เครือข่ายกลิกรรมไร้สารพิษ เป็นต้น ได้รับผลกระทบทางลบจากการขยายตัวของไฮเปอร์มาร์เก็ต หรือร้านสะดวกซื้อค่อนข้างน้อย ตัวอย่างเช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ที่ขายสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปให้กับสมาชิกด้วยได้รับผลกระทบไม่มาก เพราะแม้สินค้าที่ขายในสหกรณ์อาจมีราคาแพงกว่าไฮเปอร์มาร์เก็ตแต่ก็ไม่มากนัก แต่สมาชิกจะอุดหนุนสินค้ากับสหกรณ์เสมอ เพราะรายได้ของสหกรณ์จะกลับคืนสู่สมาชิกในที่สุด แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มลูกค้าวัยรุ่นในชุมชนมักไม่ได้ตระหนักรถึงจุดนี้ แต่มักนิยมซื้อสินค้าจากห้างร้านสมัยใหม่ เนื่องจากค่านิยมที่ว่าการไปซื้อสินค้าจากแหล่งตั้งกล่าวทำให้ดูทันสมัย กรณีร้านค้าของเครือข่ายเพื่อการพัฒนาก็ไม่ได้รับผลกระทบมากนัก เพราะสินค้าที่จำหน่ายในร้านส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่เครือข่ายผลิตขึ้นมาเอง โดยเน้นสินค้าปลอดสารพิษ และสินค้าเพื่อสุขภาพ เช่น ผักปลอดสารพิษ หรือแซมพูสระบบจากพืชผักธรรมชาติ
 - ร้านค้าปลีกดึงเดิมขาดกลาง-เล็ก และห้างต่างจังหวัด ได้รับผลกระทบจากห้างไฮเปอร์มาร์เก็ต และร้านสะดวกซื้อ ตัวอย่าง ผลกระทบที่ร้านขนาดเล็กได้รับคือ ลูกค้าลดลงเป็นจำนวนมากทำให้ยอดขายลดลงจากที่ขายได้วันละประมาณ 15,000 – 20,000 บาท (ก่อนที่ร้านเซเว่นฯ มาเปิดกิจการในบริเวณใกล้เคียง) จนทุกวันนี้เหลือรายได้เพียงประมาณ 2,000 – 3,000 บาท (มีเซเว่นฯ เปิดประสบหน้าหลัง 2 ร้าน) ตัวอย่างของห้างต่างจังหวัดคือ ห้างจากที่ไฮเปอร์มาร์เก็ตมาเปิดให้บริการตั้งแต่ประมาณปี 2540 ยอดขายของห้างก็ลดลงมาโดยตลอดจนทุกวันนี้ต้องหยุดการจำหน่ายของห้างไป เพียงแต่เปิดบริการให้เช่าพื้นที่เท่านั้น เจ้าของห้างให้ความเห็นว่าจริงๆ และผลกระทบที่ห้างไทยได้รับนั้น เป็นผลจากการแข่งขันกันเองระหว่างห้างขนาดใหญ่ แต่เนื่องห้างเล็กเข้าไปอยู่ในตลาด

นั้นด้วย ทำให้เราต้องตายไป เพราะไม่มีเงินทุนและเทคโนโลยีมากพอที่จะแข่งขันกับผู้ประกอบการระดับโลกได้ ผลกระทบดังกล่าววนี้เจ้าของร้านดึงเดิมและห้างในต่างจังหวัดให้ความเห็นว่า แม้ว่าตนเองจะตระหนักได้ถึงโลกาภิวัตน์ขยายเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ 10 ปีที่แล้ว (เช่น การติดต่อโดยใช้เครื่องแฟกซ์) แต่ไม่สามารถปรับตัวได้ทัน จนต้องปิดกิจการไป ทั้งนี้ผู้ประกอบการยอมรับว่าต้องโทษตนเองด้วยว่าจะล่าใจกับสถานการณ์

- ผู้ประกอบการร้านค้าปลีกยังมีความเห็นอีกว่า การเข้ามาของห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ นอกจะจะกระทบต่อร้านค้าปลีกขนาดเล็กแล้วยังส่งผลถึงผู้ผลิตรายเล็กด้วย เพราะเมื่อก่อนผู้ผลิตรายเล็กสามารถผลิตสินค้าเพื่อขายตามร้านค้าปลีกขนาดเล็กได้ แต่ปัจจุบันร้านค้าปลีกปิดตัวไปเป็นจำนวนมากทำให้ผู้ผลิตรายเล็กต้องลำบากไปด้วย เนื่องจากผู้ผลิตเหล่านี้ไม่สามารถผลิตสินค้าเพื่อนำไปขายในห้างใหญ่ๆ ได้ เพราะไม่มีทุนเพียงพอที่ผลิตให้ได้ตามมาตรฐานที่ห้างกำหนด แต่ไม่ใช่ว่าสินค้าที่ชัพพลายเออร์รายเล็กผลิตไม่มีคุณภาพ
- ผู้บริโภคเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบด้านลบจากห้างไฮเปอร์มาร์เก็ตที่มีค้าปลีกขนาดใหญ่มีเทคนิคการทำตลาดให้ลูกค้าเห็นว่าสินค้าที่ขายในห้างมีราคาถูกทุกรายการ แต่จริงๆ แล้วมีสินค้าบางตัวเท่านั้นที่ราคาถูก โดยห้างจะจัดรายการสลับผลัดเปลี่ยนไปเรื่อยๆ แต่มีอีกหลายรายการที่ราคาไม่ถูกจริง การที่ห้างพวนนี้โฆษณาว่าสินค้าในห้างราคาถูกอาจทำให้ผู้บริโภคที่ได้ทราบราคาสินค้าเข้าใจผิดได้ว่าสินค้าทุกรายการในห้างราคาถูก

ข้อดีทางสังคม

- ผู้ค้าปลีกเห็นว่าโลกาภิวัตน์มีข้อดีด้วย เพราะโลกาภิวัตน์ทำให้คนเราได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวดเร็วทั่วโลกกันทั่วโลก ทำให้คนได้รับการศึกษาและเรียนรู้เรื่องราวของประเทศต่างทั่วโลก โดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น ระบบอินเตอร์เน็ต ช่าว หรือภาพยนตร์จากต่างประเทศ เป็นต้น การเรียนรู้จากโลกาภิวัตน์ในด้านดีทำให้คนก้าวทันโลก โลกทัศน์ของคนไทยจะกว้างขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความคิดและแนวทางต่างๆ สำหรับการพัฒนาตนเองและชุมชนของตนต่อไป
- โลกาภิวัตน์ในมุมของไฮเปอร์มาร์เก็ต หรือรูปแบบการค้าปลีกสมัยใหม่ประเภทต่างๆ ทำให้ผู้บริโภค มีทางเลือกมากขึ้นจากการได้ซื้อสินค้าถูกลง (ไฮเปอร์มาร์เก็ต) การมีร้านค่ายให้บริการในยามวิกาลล่าหรับผู้ที่ไม่มีเวลาในตอนกลางวัน หรือไว้ค่อยบริการในยามคุกคาม (ไฮเปอร์มาร์เก็ต และร้านสะดวกซื้อ) มีร้านสินค้าเฉพาะอย่างให้ลูกค้าสามารถเลือกหรือเปรียบเทียบสินค้าประเภทเดียวกันได้อย่างสะดวก เช่น power buy หรือ super sport เป็นต้น

ข้อดีทางเศรษฐกิจ

- จากผลกระทบด้านลบของโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการทบทวนต้นเงื่อนปัจเจกและชุมชน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นเรา (ผู้ร่วมสัมนาทั้งหมดเห็นตรงกัน) ได้วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และได้หันมาของตนเองเพื่อหาข้อบกพร่องต่างๆ จากตนเองก่อนว่า เราจะสามารถปรับปรุง ตนเองได้มากน้อยเพียงใด ก่อนที่จะหวังว่าผู้อื่นจะเข้ามาช่วยเหลือ โดยหันมาใช้ภูมิปัญญา ไทยในการแก้ไขปัญหามากขึ้น ซึ่งก็นำไปสู่แนวทางการปรับตัว (รายละเอียดอยู่ในส่วน การปรับตัว) เพราะการที่ร้านค้าปลีกดึงเดิมขาดเล็กได้รับผลกระทบจากร้านสมัยใหม่ทั้ง ขนาดใหญ่และเล็ก ทำให้แนวทางการปรับตัวพัฒนามากขึ้น เนื่องจากได้นำเอกสารยุทธ์ที่ ร้านสมัยใหม่ใช้มาประยุกต์ใช้แข่งขัน ทำให้ประสิทธิภาพของร้านดึงเดิมมีมากขึ้น
- การเข้ามายังไอยเปอร์มาร์เก็ตทำให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าบางรายการที่จำเป็นกับชีวิตประจำวัน เช่น ผงซักฟอก น้ำมันพืช น้ำตาลทราย เป็นต้น ได้ในราคาน้ำที่ถูกกลง และสำหรับสินค้า ประเภทผักและผลไม้สด เนื้อสัตว์ หรืออาหารทะเลสด ไอยเปอร์มาร์เก็ตมีระบบการคัด เลือกสินค้าที่มีคุณภาพดีและหน้าที่ดัดเลือกสินค้าคุณภาพดีแทนลูกค้าในระดับหนึ่ง
- ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างไอยเปอร์มาร์เก็ตและชัพพลายเออร์ พบร่วมโลกาภิวัตน์ในด้านการ เข้าสู่วงจรค้าปลีกของไอยเปอร์มาร์เก็ต ทำให้ชัพพลายเออร์ได้เรียนรู้ระบบการบริหาร จัดการการจัดส่งสินค้าที่มีมาตรฐานมากขึ้น เนื่องจากไอยเปอร์มาร์เก็ตจะมีการวัดระดับการ ให้บริการของชัพพลายเออร์ (service level) เพื่อให้ระดับบริการพัฒนาในสูตรระดับโลก นอกจากนี้ชัพพลายเออร์รายเล็กอาจได้รับการอบรมให้ความรู้ในการผลิตจาก ไอยเปอร์มาร์เก็ตด้วย

4.2 ประสบการณ์ในการปรับตัวเป็นอย่างไร ประสบความสำเร็จหรือไม่ อะไรคือปัจจัยที่ทำให้ การปรับตัวประสบความสำเร็จหรืออะไรเป็นอุปสรรคทำให้การปรับตัวไม่ประสบความสำเร็จ

1. ประสบการณ์ในการปรับตัว

- จากประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมประชุมพบว่า การปรับตัวของร้านแต่ละประเภทมีความแตกต่าง กัน ร้านค้าปลีกดึงเดิมขาดเล็กที่เข้าร่วมประชุมปรับตัวโดย จัดร้านใหม่ให้ดูมีระบบ มีความ เป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น มีการจัดสินค้าเป็นหมวดหมู่ พยายามลดต้นทุนด้านค่าจ้างลง และพยายามปรับราคาขายลงให้สามารถแข่งขันกับห้างไอยเปอร์มาร์เก็ตได้ (ในที่นี้คือแพงกว่าไม่ มากประมาณ 1 – 2 บาท) อย่างไรก็ตามการปรับตัวด้านราคាឋ่อนข้างลำบากเนื่องจากต้นทุน สินค้าบางประเภทสูงกว่าห้างสมัยใหม่มาก ขณะนี้ร้านค่อนข้างมีความหวังกับบริษัทรวมค้าปลีก เช่นเชิงที่รับบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อมาช่วยเหลือร้านค้าปลีกขาดเล็ก-กลาง แต่ก็ยังไม่เห็นความ คืบหน้าใดๆ สำหรับผลของการปรับตัวนั้นร้านค้าก็ยังอยู่ได้ แต่ไม่กระตือรือร้นมากนัก

- สำหรับห้างสรรพสินค้าในต่างจังหวัด (ที่ร่วมสัมมนา) เนื่องจากห้างได้ปิดกิจการไปแล้ว ปัจจุบันปรับตัวโดยการให้เช่าพื้นที่ในห้างบางส่วน และกำลังพยายามหาแนวทางในการปรับตัว ว่าจะปรับเปลี่ยนร้านไปเป็นรูปแบบใด โดยได้รับความช่วยเหลือจากบริษัทที่ปรึกษาจากต่างประเทศ (ให้คำปรึกษาฟรี แต่ห้างออกค่าที่พักและค่ากินอยู่ให้) โดยแนวทางในการปรับตัวคงเปลี่ยนไปเป็นร้านขายสินค้าเฉพาะอย่าง (สินค้าแฟชั่น) โดยจำกัดการขายสินค้าอยู่เพียงสินค้าบางประเภท เพราะจะได้ไม่ต้องแข่งกับไฮเปอร์มาร์เก็ตซึ่งมีอยู่หลายแห่งในจังหวัด โดยที่ปรึกษาแนะนำว่าควรจะกลุ่มลูกค้าระดับบน (A และ B+) แต่ห้างผู้ประกอบการเห็นว่าในช่วงเริ่มน้ำใจเริ่มจาก (B+ และ B) ก่อน เพราะไม่แน่ใจว่าลูกค้าระดับบนมีจำนวนมากน้อยเพียงใด สำหรับสาเหตุที่ไม่เจาะลูกค้าตลาดล่าง เพราะเห็นว่าร้านที่รองรับลูกค้าประเภทนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากแล้ว ผลของการปรับตัวคงต้องรอต่อไป
- สำหรับร้านค้าชุมชน สหกรณ์ หรือร้านค้าเครือข่ายเพื่อการพัฒนา มีการปรับตัวโดยรวมตัวกันเพื่อพัฒนาสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อจำหน่ายให้กับคนในชุมชน รวมถึงบุคคลอื่นๆ ที่สนใจต้องการซื้อด้วย โดยไม่หวังกำไรจนมากเกินไป เช่น ผ้าปลอกสารพิษ หัตถกรรม ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีบางร้านค้าเครือข่ายที่มุ่งเน้นทำการค้าโดยการตัดฟ้อค้านกลางออกไป เช่น ร้านค้าเครือข่ายรวมตัวกันชื่อข้าวหอมมะลิจากกลุ่มเกษตรกรโดยตรงเพื่อมาจำหน่ายในเครือข่ายร้านค้าชุมชน ทำให้ได้ข้าวคุณภาพดีและมีราคาไม่แพง นอกจากนี้ร้านค้าเครือข่ายยังขอสิทธิ์ในการจำหน่ายข้าวหอมมะลินี้แต่เพียงผู้เดียวในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล และยังมีบางสหกรณ์ที่พยายามใช้กลยุทธ์จำหน่ายสินค้าราคากู๊กให้กับสมาชิกโดยพยายามหาแหล่งที่ขายสินค้าใหม่ในราคากู๊ก โดยพยายามตั้งราคาขายให้สามารถแบ่งขันได้กับห้างไฮเปอร์มาร์เก็ต (แบ่งขันได้ในที่นี้หมายถึงราคาสินค้าของสหกรณ์อาจมีราคาเท่ากับหรือแพงกว่าไฮเปอร์มาร์เก็ต 1-2 บาท) ซึ่งผู้บริหารสหกรณ์ไปเดินสำรวจราคสินค้าในไฮเปอร์มาร์เก็ตที่เปิดในจังหวัดนั้นๆ บ่อยๆ พบว่าแท้จริงแล้วราคสินค้าในไฮเปอร์มาร์เก็ตมิได้ถูกกว่าเสมอไป
- จากกระบวนการของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดปัญหานี้ขึ้น ชุมชนจึงรับมือกับโลกาภิวัตน์โดยการหันมายึดแนวทางพึ่งตนเองมีการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น กองทุนยะลา้งหนี้กลุ่มการออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจชุมชน กลุ่มร้านค้าชุมชน ฯลฯ โดยผลของการปรับตัวประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง

2. ปัจจัยที่จะทำให้ประสบความสำเร็จคือ

- ผู้ประกอบการห้างสรรพสินค้าในต่างจังหวัดให้ความเห็นว่า ร้านค้าปลีกทุกประเภทต้องทราบก่อนว่าตนเองยืนอยู่จุดไหนของธุรกิจค้าปลีก คู่แข่งของตนคือใคร และต้องประเมินให้ได้ว่าเราสามารถแบ่งกับคู่แข่งได้หรือไม่ เมื่อประเมินได้ถึงขั้นนี้แล้วหากเราประเมินได้ว่าหากเรามีความสามารถแบ่งขันได้กับคู่แข่ง เราอาจต้องเปลี่ยนตำแหน่งที่ตนเองยืนอยู่ เพื่อไปอยู่ในส่วนอื่นๆ ของตลาดค้าปลีกหรือต้องเปลี่ยนไปประกอบธุรกิจประเภทอื่นๆ และหากประเมินได้ว่าเราสามารถแบ่งขันกับคู่แข่งได้ ต่อไปจึงจะนำไปสู่ว่าการปรับตัวควรเป็นอย่างไร

- ปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จในการปรับตัวอย่างแรกได้แก่เงินทุนหรือแหล่งเงินทุน เพราะเงินทุนเป็นเรื่องสำคัญในการทำธุรกิจแต่ละประเภท หากไม่มีเงินทุนก็เป็นเรื่องลำบากในการปรับตัว อย่างไรก็ตามการหาแหล่งเงินทุนเป็นเรื่องค่อนข้างลำบาก ดังนั้นร้านค้าปลีกทั้งร้านค้าปลีกดั้งเดิม ห้างสรรพสินค้า และร้านค้าเครือข่ายอย่างให้รัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือในจุดนี้ โดยนำจะมีสถาบันหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการฟื้นฟูธุรกิจค้าปลีกที่มีปัญหาโดยตรง ซึ่งความช่วยเหลืออาจอยู่ในรูปการให้ระยะคุ้มครอง เช่น ระยะ 5 ปีแรกสำหรับเงินกู้ดอกรเบี้ยต่าสำหรับร้านค้าปลีก หรือปรับระบบภาษีสำหรับร้านค้าปลีกที่ปรับตัว เช่น คิดโดยการHEMA จ่ายในอัตราเดียวกันทุกปีในช่วง 5 ปีที่ร้านอยู่ในระยะคุ้มครอง
- ปัจจัยด้านการขยายตัวของห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ หรือร้านสะดวกซื้อที่เป็นลิ่งสำคัญ เนื่องจากหากร้านค้าปลีกกำลังปรับตัว ซึ่งลงทุนไปแล้วจำนวนหนึ่ง แต่หากในช่วงปรับตัวมีห้างไซเพอร์มาร์เก็ต หรือร้านสะดวกซื้อมาปิดให้บริการในบริเวณใกล้เคียงกับร้านค้าปลีกดั้งเดิม แล้ว การปรับตัวก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากการที่ยอดขายสินค้าของร้านจะมากน้อยเพียงใด มิได้อยู่ที่ร้านค้าเพียงประการเดียว แต่ในส่วนค่านิยมหรือทัศนคติของผู้บริโภคนับเป็นเรื่องสำคัญมากต่อความอยู่รอดของร้านค้า ดังนั้นรัฐควรมีกฎหมายหรือกฎระเบียบบางอย่างที่มีประสิทธิภาพที่ช่วยให้การขยายตัวของห้างขนาดใหญ่หรือร้านสะดวกซื้อไม่ขยายตัวไปมากกว่านี้ สำหรับสาขาที่เปิดอยู่ทุกวันนี้คงต้องให้ดำเนินการต่อไป
- แหล่งชัพพลายสินค้าที่มีต้นทุนไม่สูงสำหรับร้านค้าปลีกดั้งเดิม (จากการรวมค้าสั่งซื้อจำนวนมาก) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ช่วยให้ร้านค้าปลีกดั้งเดิมพอกจะแข่งกับร้านสมัยใหม่ได้ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของบริษัทรวมค้าปลีกเข้มแข็งหรือ สมาคมผู้ค้าปลีก-ส่ง หรือบริษัทวินสโตร์ที่ปัจจุบันดำเนินการกันอยู่ แต่ก็ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมนัก สำหรับวินสโตร์ที่ใช้เทคโนโลยีอินเตอร์เน็ตในการประชาสัมพันธ์ร้านค้า ไม่ค่อยเข้าถึงร้านค้าปลีกดั้งเดิมนัก เนื่องจากร้านค้าจำนวนมากไม่มีอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ และผู้ประกอบการไม่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ทำให้ปัจจุบันบริษัทมีสมาชิกจำนวนไม่นักนัก เมื่อเทียบกับจำนวนร้านค้าปลีกดั้งเดิมทั้งหมดที่มีในประเทศ (ประมาณ 300,000 ร้าน จากการสำรวจของ ACNielsen)
- ปัจจัยที่จะทำให้ร้านประสบความสำเร็จโดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐหรือหน่วยงานต่างๆ แล้ว การปรับตัวเองของร้านค้าปลีกดั้งเดิม รวมถึงร้านค้าเครือข่ายเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากมีผู้อื่นให้ความช่วยเหลือจำนวนมากแล้ว แต่ตัวร้านค้าเองไม่พยายามปรับปรุงตัวเอง การปรับตัวก็คงไม่ประสบความสำเร็จ เรื่องที่ร้านค้าสามารถทำเองได้ง่ายๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้แก่ การจัดร้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและสะอาด และให้ลูกค้าสามารถเดินเลือกหยิบสินค้าได้ตามต้องการ การแจ้งราคาสินค้าแต่ละประเภทให้ผู้บริโภคทราบ (ผู้ประกอบการบางรายให้ความเห็นว่าไม่สามารถทำได้ เพราะเป็นการเพิ่มต้นทุนจำนวนมาก) การมีใบเสร็จรับเงินให้ลูกค้า (เพื่อแจกแจงรายการสินค้าและราคาให้ลูกค้าได้ทราบว่าร้านคิดเงินให้กับลูกค้าได้ถูกต้องหรือไม่ ผู้ประกอบการบางรายให้ความเห็นว่าลูกค้าจะไม่บ่นหากไม่แน่ใจว่าร้านค้าคิดเงินให้ถูกต้องหรือไม่ เพราะหากสินค้าก็ไม่ติดราคา และไม่มีใบเสร็จรับเงิน

ให้ลูกค้า ลูกค้ามักจะไม่กลับมาซื้อสินค้าที่ร้านนั้น ๆ อีก) ผู้ขายควรมีอัจฉริยะเป็นกันเองกับลูกค้า หน้าตาขึ้มแย้ม และเต็มใจให้บริการ

- นอกจากนี้แนวคิดในการตั้งราคาสินค้าควรเน้นราคาที่ร้านค้าสามารถแข่งขันกับผู้ประกอบการรายอื่น ๆ ได้ เพราะหากร้านค้าทำการปรับตัวด้านอื่น ๆ แต่ตั้งสินค้าราคาค่อนข้างสูง การปรับตัวคงได้ผลไม่ดีนัก
- อีกหนึ่งแนวทางในการปรับตัวเฉพาะสำหรับร้านค้าชุมชน หรือร้านค้าเครือข่าย คือต้องใช้กิจกรรมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของสมาชิกให้มากขึ้น เช่น ร้านค้าชุมชน หรือร้านค้าเครือข่ายควรประสานกับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เข้ามาเป็นคู่ค้าช่วยให้ร้านค้าชุมชนขายสินค้าได้ดีขึ้น ความมีการลดต้นทุนโดยลดค่าแรง ไม่คิดกำไรเกินควร พัฒนาระบบการจัดการให้มีประสิทธิภาพ ขายสินค้าที่ผลิตโดยชุมชนเพื่อสร้างรายได้กลับให้กับชุมชน สำหรับร้านค้าชุมชนหรือร้านค้าเครือข่ายหลาย ๆ แห่งนอกจากจะเป็นผู้ขายแล้วยังเป็นผู้ผลิตไปในเวลาเดียวกัน ดังนั้น การเชื่อมโยงระหว่างร้านค้าชุมชน หรือร้านค้าเครือข่าย (ในฐานะผู้ผลิต) กับร้านค้าปลีกและร้านค้าส่งดังเดิมทั่วไป จะส่งผลให้ลินค้าเครือข่ายมีช่องทางการจำหน่ายเพิ่มขึ้น และในทางกลับกัน ร้านค้าชุมชนสามารถซื้อสินค้าจากร้านค้าส่งที่ติดต่อกัน เพื่อนำมาจำหน่ายในร้านค้าเครือข่าย หรือร้านค้าชุมชนได้ (ในราคาที่ไม่สูง) ด้วย ซึ่งเป็นการขยายทั้งช่องทางการจำหน่ายของร้านค้าส่งดังเดิม และขยายฐานลูกค้าของร้านค้าชุมชนหรือร้านค้าเครือข่าย

4.3 อุปสรรคในการปรับตัว

- อุปสรรคที่สำคัญในการประสบความสำเร็จในการปรับตัวคือวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเปลี่ยนไปแล้ว ทำให้ผู้บริโภคไม่เลือกร้านค้าที่อยู่ใกล้กับห้างไฮเปอร์มาร์เก็ต เพราะเราต้องยอมรับว่าไฮเปอร์มาร์เก็ตสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ดีกว่าร้านแบบดั้งเดิม เพราะมีพื้นที่จอดรถกว้างขวาง ในขณะที่ร้านค้าปลีกดั้งเดิมไม่มีพื้นที่จอดรถให้ลูกค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกค้าที่อยู่ในเมืองใหญ่ที่มีการจราจรแออัด ไม่สามารถจอดรถหน้าร้านหรือในบริเวณใกล้เคียงเพื่อเข้าไปซื้อสินค้าจากร้านค้าปลีกดั้งเดิมได้ นอกจากนี้การที่ลูกค้าไปซื้อสินค้าจากไฮเปอร์มาร์เก็ตนั้นบ่อยครั้งที่ลูกค้าไม่ได้ต้องการไปซื้อสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการเข้าไปเพื่อเดินเล่น หรือพักผ่อนภายในห้างอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันร้านค้าปลีกดั้งเดิมไม่สามารถแข่งขันด้วยได้ นอกจากนี้ทั้งไฮเปอร์มาร์เก็ตและร้านสะดวกซื้อยังติดเครื่องปรับอากาศทำให้ลูกค้าที่เข้าไปซื้อสินค้าสะดวกสบายในการเดินเลือกซื้อสินค้ามากขึ้น ซึ่งปัจจุบันมีร้านค้าปลีกดั้งเดิมบางส่วนเท่านั้นที่สามารถปรับร้านให้ติดเครื่องปรับอากาศได้ เนื่องจากมีต้นทุนการดำเนินงานที่สูง
- นอกจากนี้ห้างไฮเปอร์มาร์เก็ตยังมีเทคโนโลยีในการบริหารร้านค้าเหนือกว่าร้านค้าปลีกดั้งเดิมมาก ซึ่งส่งผลให้ได้เปรียบในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการประหยัดต้นทุนสินค้า การเข้าถึงความต้องการผู้บริโภค ซึ่งก็คือการมีสินค้าให้ลูกค้าเลือกหลากหลาย สามารถวิเคราะห์การจัดเรียงสินค้าได้ว่า การจัดเรียงลักษณะใดที่ตรงใจกับลูกค้าส่วนใหญ่ มีเทคนิคในการขายสินค้าที่

เห็นอีซั่น เช่น มีการจัดรายการลดราคาสินค้าเป็นระยะๆ รายการซื้อหนึ่งแคมหนึ่ง การสะสมแต้มเพื่อแลกซื้อสินค้าประเภทอื่นๆ ในร้าน หรือแม้กระทั่งออกบัตรเครดิตสำหรับการซื้อสินค้าในร้านนั้นๆ โดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการประยุกต์แนวคิดระบบเงินผ่อนแบบดั้งเดิมมาสู่แนวใหม่ ซึ่งแนวทางการจัดการเหล่านี้ของไsexปอร์มาร์เก็ตหรือร้านสะดวกซื้อเป็นการบริหารงานที่ใช้เทคโนโลยีและความรู้ ซึ่งร้านค้าปลีกดังเดิมทำได้แค่เพียงการปฏิบัติเลียนแบบ แต่ไม่สามารถคิดค้นการบริหารจัดการแนวใหม่ๆ ขึ้นมาให้เหนือกว่าห้างไsexปอร์มาร์เก็ตหรือร้านสะดวกซื้อด้วย

- อุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ประสบการณ์ของผู้ประกอบการห้างไsexปอร์มาร์เก็ตและร้านสะดวกซื้อ ซึ่งเป็นผู้ประกอบการระดับโลก ซึ่งเคยผ่านสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจากประเทศอื่นๆ มาแล้ว ทำให้ผู้ประกอบการเหล่านี้มีแนวทางในการประชาสัมพันธ์เพื่อแก้สภาพจนที่เป็นผลกระเทศทางลบต่อธุรกิจค้าปลีกไทยได้เป็นอย่างดี
- ผู้ผลิตบางรายปล่อยเครดิตน้อยลง แต่เปลี่ยนไปเน้นที่การให้ของแถม ทำให้เป็นอุปสรรคในการหมุนเงินกับร้านค้า นอกจากนี้ผู้ผลิตบางรายยังเลิกการเดินรถไปขายสินค้าในอำเภอเมืองของบางจังหวัด ทำให้ผู้ประกอบการร้านค้าปลีกดังเดิมต้องหันไปซื้อสินค้าจากห้างไsexปอร์มาร์เก็ตหรือห้างค้าส่งเงินสดแทน แต่ผู้ผลิตได้หันไปส่งเสริมร้านค้าเล็กๆ ที่อยู่นอกเขตตัวเมืองมากกว่า (ความเห็นจากผู้ประกอบการรายหนึ่ง)
- คุณภาพของพนักงานของห้างสรรพสินค้าในต่างจังหวัดไม่มีคุณภาพเทียบเท่ากับห้างไsexปอร์มาร์เก็ตหรือร้านสะดวกซื้อ ทั้งนี้ก็ เพราะห้างไม่มีเงินทุนเพียงพอที่จะจ้างพนักงานที่มีคุณภาพได้ในอัตราที่สูงเทียบเท่ากับห้างที่มีเงินทุนมาก นอกจากนี้ต้องยอมรับว่าแนวคิดในการบริหารจัดการของผู้ประกอบการห้างในต่างจังหวัดยังไม่สามารถเทียบได้กับผู้ประกอบการที่มีประสบการณ์ระดับโลก

4.4 บทเรียนที่ได้จากการปรับตัวตั้งกล่าวที่อ้ออะไร

- การผลิตสินค้าหรือการทำร้านค้าชุมชนช่วยแก้ปัญหาได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากคนในสังคมยังคงอยู่ในกระแสบริโภคนิยมอยู่เช่นเดิม แต่อาจจะหันมาบริโภคสินค้าปลodorสารพิษเพียงเพื่อสุขภาพของตนเองเท่านั้น แต่เมื่อได้มองว่าการซื้อสินค้าชุมชนหรือสินค้าร้านค้าเครือข่ายจะเป็นการช่วยลดกระแสการบริโภคของมนุษย์ลง
- การลดต้นทุน การปรับราคาขายลง การจัดร้านค้าใหม่ หรือการปรับไปเป็นร้านเฉพาะอย่าง ไม่ช่วยให้ยอดขายของร้านค้ากระเตื้องขึ้นมากนัก เพราะปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อมีได้อยู่ที่ราคาสินค้า หรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพียงอย่างเดียว ยังมีเรื่องของค่านิยมและความสอดคล้องของร้านค้าต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันด้วย
- การสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่จริงจัง ทั้งด้านการออกกฎหมายคุ้มครองผู้ค้าปลีก และการจัดตั้งบริษัท รวมค้าปลีกเข้มแข็ง จำกัด เพาะการดำเนินงานของบริษัทรวมค้าปลีกเข้มแข็งก็ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม ส่วนเรื่องกฎหมายค้าปลีก (พ.ร.บ.ค้าปลีก) ก็ยังได้ถูกยกเลิกไปแล้ว

ในการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 (วันเสาร์ที่ 17 พฤศจิกายน 2545) การประชุมในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันด้านทายหอศาสตร์ในการแก้ปัญหาผลกระทบที่ร้านค้าปลีกได้รับจากการแสลงโลกภัยคุกคาม ในที่นี้หมายถึงการเข้ามาขยายสาขาของห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ในประเทศไทยจำนวนมาก โดยเริ่มต้นจาก การวิเคราะห์หาแนวทางสำหรับในการแก้ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ ซึ่งส่งผลให้ ร้านค้าปลีกจำนวนหนึ่งมียอดขายลดลง และบางส่วนถึงกับต้องปิดกิจการไป

4.5 แนวทางสำหรับการแก้ปัญหา

- การแก้ปัญหาของร้านค้าปลีกต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ผลิตด้วย เพราะผู้ผลิตเป็นส่วนสำคัญ ในธุรกิจค้าปลีก นอกจากนี้ผู้ผลิตเองยังได้รับผลกระทบจากนโยบายการตลาดของห้างค้าปลีก ขนาดใหญ่ด้วยผู้ผลิตต้องร่วมแบกรับค่าใช้จ่ายของห้างในหลายรูปแบบ เช่น ค่าธรรมเนียม แรกเข้า ค่าฉลวงวันก่อตั้งของห้าง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผลกระทบอันเนื่องมาจากสินค้า House brand ที่ห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ผลิตออกมายังแพร่กับผู้ผลิตด้วย ตัวอย่างของความร่วมมือระหว่างผู้ผลิตและร้านค้าปลีกขนาดเล็ก เช่น ผู้ผลิตขยายเส้นทางส่งสินค้าให้เข้าถึง ลูกค้าร้านค้าปลีกขนาดเล็กให้ครอบคลุมมากขึ้น
- พัฒนาความร่วมมือระหว่าง ผู้ผลิต + ผู้ค้าส่ง/ผู้ค้าปลีก + ผู้บริโภค เพราะการรับมือกับห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ให้ได้ผลต้องมีการประสานงานและร่วมมือกันอย่างคร่าวงจร
- พัฒนาการให้ความรู้อย่างเป็นระบบกับผู้บริโภคและสาธารณชนด้านข้อมูลที่แฟ่เงเร็วของห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ โดยเฉพาะด้านราคสินค้า เพาะการประชาสัมพันธ์ของห้างทำให้ผู้บริโภคเข้าใจว่าสินค้าทุกชนิดในห้างขนาดใหญ่มีราคาถูก แต่ในความเป็นจริงแล้วสินค้าบางส่วนเท่านั้นที่มีราคาถูก แต่เนื่องจากผู้บริโภคส่วนใหญ่ไม่ทราบราคสินค้าทำให้เข้าใจผิดไปว่า ห้างขนาดใหญ่จำหน่ายสินค้าทุกชนิดในราคาน้ำถูกกว่าห้องตลาดทั่วไป โดยให้จัดตั้งกลุ่มและเครือข่ายรณรงค์เปิดเผยเรื่องข้อมูลเหล่านี้โดยเฉพาะ
- พัฒนาธุรกิจชุมชนที่มีการลงทุนเป็นหุ้นส่วนร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้ค้าปลีก และกลุ่มผู้บริโภค โดยเริ่มจากธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่
- ร่วมกันผลักดันให้มีการออกกฎหมายและปรับปรุงกฎหมายที่สนับสนุน กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มร้านค้า ผู้บริโภค ผู้ค้าปลีกรายย่อย ซึ่งได้แก่ พ.ร.บ. ค้าปลีก-ค้าส่ง พ.ร.บ.วิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้กฎระเบียบบางประการของรัฐยังไม่เอื้ออำนวยต่อการปรับตัวของร้านค้าส่งหรือร้านค้าปลีก เช่น ร้านที่จะเข้าร่วมโครงการ บริษัท ร่วมค้าปลีกเข้มแข็ง จำกัด ซึ่งรัฐสนับสนุนให้นั้นต้องจดทะเบียนการค้าให้ถูกต้อง ต้องมีการทำบัญชีต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีต้นทุนเพิ่มสูงขึ้นมาก จากการจ้างพนักงานบัญชี หรือจ้างทำบัญชี รัฐควรมีระบบคิดภาษีการค้าแบบเหมาจ่าย (คิดจากการประเมินรายได้ต่อปี) โดยช่วงต้นของการเริ่มกิจการ คือ 5 ปี เพื่อให้ร้านค้าที่ต้องเลิกกิจการไปสามารถกลับมาตั้งตัวให้ได้ก่อน

- จัดตั้งองค์กรที่เป็นอิสระเข้ามาสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือร้านค้าปลีกโดยเฉพาะ โดยมีคณะกรรมการที่มีส่วนร่วมและบริหารองค์กรมาจากผู้แทนจากร้านค้าปลีก หรือร้านค้าชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง โดยหน้าที่ขององค์กรอาจครอบคลุมการให้ความรู้ เรื่องแนวทางในการปรับตัวของร้านค้าปลีกขนาดเล็ก

จากแนวทางสำคัญ 6 ด้านในการแก้ปัญหาผลกระทบที่ร้านค้าปลีกขนาดเล็กได้รับจากห้างห้ามค้าปลีกขนาดใหญ่ สรุปเป็นกลยุทธ์ได้ 2 ประการดัง

- การสร้างองค์กรอิสระและพัฒนากระบวนการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้ผลิต ผู้ค้า และผู้บริโภค
- ผลักดันนโยบาย ออกกฎหมายคุ้มครอง ที่สร้างโอกาสให้ธุรกิจการค้าของคนไทยอยู่รอด และได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5. สรุปผลการประชุมกลุ่มที่ 3 : เกษตรทางเลือกและกองทุนชุมชนเพื่อคนเอง

ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มครั้งที่ 1 ประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่มีประสบการณ์ด้านเกษตรเพื่อคนเอง จากหลายพื้นที่ ได้แก่ เครือข่ายเกษตรทางเลือกพัทลุง เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษ เครือข่ายเกษตรธรรมชาตินครปฐม เครือข่ายอินแอป และนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตรทางเลือก ในส่วนของกองทุนชุมชนเพื่อคนเองมีผู้นำจากชุมชนจากชุมชนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พิษณุโลก ธนาคารสังจะชีวิตคูเต่า สงขลา เครือข่ายออมทรัพย์ชุมชนเมือง และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแต่ละประเด็นสามารถสรุปได้ดังนี้

5.1 โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมเดิมไปอย่างไร

ผลเสียทางเศรษฐกิจ

- พฤติกรรมการผลิตถูกเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อสนอง/ขายตามความต้องการของตลาด จากเดิมที่การผลิตทำเพื่อป้อนเฉพาะคนห้องถีนหรือชุมชนใกล้เคียง เมื่อการผลิตถูกกำหนดจากตลาดหรือความต้องการของคนจากภายนอก ปัญหาที่เกิดตามมา คือ เกษตรกรหรือชุมชนไม่สามารถกำหนดราคา ไม่สามารถกำหนดรูปแบบการผลิต หรือวิธีการผลิต เป็นการเปลี่ยนจากการใช้ทรัพยากรในห้องถีนเพื่อป้อนให้ภายนอกมากกว่าคนห้องถีน เป็นการผลิตที่ลงทุนสูง การจัดสรรทรัพยากรเปลี่ยนไป ต้องซื้อปุ๋ยเคมี ยาง่าเมลง ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้เพิ่มมากขึ้น มีที่ดินทำกินน้อยลง/สูญเสียที่ดินทำกิน
- ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ถูกทำลาย เนื่องจากการผลิตพืชเชิงเดียวเพื่อขายใช้พื้นที่มาก มีการบุกรุกพื้นที่ป่ามาทำการเกษตรมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ เปลี่ยนที่ทำเกษตรไปเป็น

พื้นที่การค้า อุตสาหกรรม เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร ย่างซื้อ การใช้น้ำ การใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ยาฆ่าแมลงจำนวนมหาศาล ทำให้ดินเสื่อม สัตว์น้ำตาย

- ศักยภาพในการปรับปรุงพื้นที่ คัดเลือกพื้นที่ ของเกษตรกรลดน้อยลง เนื่องรูปแบบการผลิตถูกกำหนดจากตลาดนอกท้องถิ่น/ชุมชน ทำให้การพัฒนาพื้นที่พืชของชุมชนที่สืบทอดกันมา รายงานลดน้อยลง พื้นที่พืชพื้นเมืองสูญหาย ต้องหันไปชื้อเมล็ดพันธุ์จากภายนอก เกิดการผูกขาดการผลิตเมล็ดพันธุ์
- นโยบายรัฐ ถูกกำหนดโดยนักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ตามกระแสทุน บริษัทการเกษตรขนาดใหญ่ ผูกขาด ควบคุมการผลิตสินค้าเกษตร เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถกำหนดการผลิตของตนเองได้

ผลเสียทางสังคม

- กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงฐานชีวิตผู้คนของชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงความคิด เปลี่ยนค่านิยมจากเดิมโดยผ่านกลไกตลาด สื่อ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือของโลกาภิวัตน์ทำให้การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมีค่านิยมคล้อยตามกระแสการบริโภค พึงพา/ช้อปจากภายนอก บริโภคสินค้าที่ฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็นต่อสิ่งมีชีวิต เช่น การมีเครื่องมือสื่อสารยานพาหนะ เครื่องใช้ไฟฟ้า การใช้สินค้าที่มีการโฆษณาทางสื่อทีวี วิทยุ หรือสิ่งพิมพ์ที่มีการตอกย้ำอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้คนในชุมชนถูกครอบงำด้วยการบริโภคสมัยใหม่ล่าสุด วิถีชีวิต ดังเดิมที่ทำเพื่อพ่อoyพอกิน แต่เปลี่ยนมาเป็นการทำอาหารเพื่อให้ได้บริโภคเลียนแบบกันในสังคม
- การทำลายฐานชีวิต เมื่อพฤติกรรมการบริโภคถูกครอบงำจากโลภภายนอก เกิดพฤติกรรมเลี้ยงแบบ/คล้อยตาม ผลิตเพื่อขาย ชื้ออาหารจากภายนอก บริโภคอาหารที่ไม่มีคุณค่าทางอาหาร หรือการบริโภคอาหารมีพิษ จากการโฆษณาชวนเชื่อ
- ระบบการศึกษาดึงคนออกจากท้องถิ่น เมื่อคนถูกดึงออกจากฐานราก/ครอบครัว/หมู่บ้าน ทำให้ขาดช่วงในการสืบทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ล่าสุด ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาถูกครอบงำจากระบบภายนอก คนในท้องถิ่นไม่มีโอกาสกำหนดหลักสูตรหรือสิ่งที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของท้องถิ่น
- การปิดข้อมูลข่าวสาร สื่อวิจารณ์ตามกระแสทุน กระตุ้นการบริโภค โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กเยาวชน เกิดความต้องการเที่ยวน้ำที่เกินพอดี

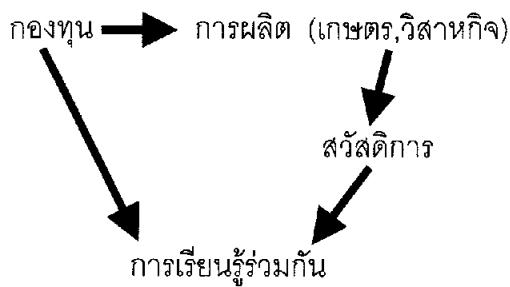
5.2 ประสบการณ์ในการปรับตัว/ทางเลือก/ทางออกของชุมชน

- ชุมชนหันกลับมามองตัวเอง ใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน รวมรวมภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนดู พื้นที่พืช พื้นที่สัตว์ของท้องถิ่นว่าในแต่ละพื้นที่มีจุดดีอะไรบ้าง การปรับฐานจากภูมิปัญญาเดิม มาประยุกต์ใช้

- ชุมชนหันมาจัดทำข้อมูล รายได้ – รายจ่าย หนี้สิน ต้นทุนการผลิต สำรวจสภาพปัญหาและศักยภาพชุมชน เพื่อให้ชุมชนเห็นภาพรวมสถานการณ์ของชุมชนร่วมกัน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพ
- จัดทำแผนแม่แบบชุมชน โดยเริ่มจากการดับเครื่องเรือนก่อน ให้ชาวบ้านเก็บข้อมูลเอง เช่น ตัวเลขรายรับ-รายจ่าย รายครัวเรือน จะได้ภาพรวมของชุมชน จัดทำศูนย์เรียนรู้ชุมชน อบรมในเรื่องการผลิต การแปรรูป การตลาด รวมทั้งการบริหารจัดการให้เพียงตนเองได้ ร่วมกับสถาบันการ/องค์กรพัฒนาเอกชนทำงานวิจัยท้องถิ่น พัฒนาคนท้องถิ่น สร้างคนรุ่นใหม่ให้เด็กได้เรียนรู้ปฏิบัติร่วมกัน สร้างองค์ความรู้และเผยแพร่ มีการพัฒนาวิจัยเทคโนโลยีเพื่อบ้าน การทำแปลงสาธิตเกษตรอินทรีย์และเกษตรกรรม เปรียบการผลิตได้/ไม่ได้ สิ่งที่ได้ คือ ชุมชนรู้เท่าทันข้อมูล มีแผน มีทิศทางการพัฒนาของตนเองนำไปสู่การปฏิบัติการตามแผนร่วมกัน
- การสร้างกลุ่ม เครือข่ายเชื่อมโยงพลังชุมชน ปัจจุบันชุมชนต่าง ๆ มีกลุ่มกิจกรรมการพัฒนาด้านต่าง ๆ องค์กรชุมชนในหลากหลายรูปแบบ เช่น กลุ่momทรัพย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มนุรักษ์ลิงแวดล้อม ฯลฯ จากกลุ่มในระดับชุมชนได้เชื่อมโยงการเป็นเครือข่ายทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นการพัฒนา มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้ร่วมกัน
- เชื่อมโยงกองทุนชุมชน จากการที่ในชุมชนมีกองทุนหลายแห่ง ตั้งจากการออมภายในชุมชน เงินสนับสนุน เงินกู้ยืมจากภายนอก ชุมชนหลายแห่งได้เริ่มทบทวน หันมาจัดระบบ เชื่อมโยงกองทุนในชุมชน ลดการพึ่งพิงทุนภายนอก เพื่อไม่ให้เกิดหนี้สินเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการหันมาฟื้นฟุ้นทางสังคมอีก ที่มีอยู่มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์
- การสร้างกระบวนการเรียนรู้ เวทีเรียนรู้ : สร้างประชาคม โดยเริ่มการพัฒนาจาก คน ให้ใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม ต้องพึงตนเองให้มากกว่าพึ่งพาภายนอก ตั้งชุมชนพึงตนเอง ทำการผลิตเพื่อใช้ในชุมชน มีการเชื่อมโยงการใช้ชีวิต การผลิต และการตลาดเข้าด้วยกัน คือ เน้นการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในชุมชน ลดการพึ่งพิงภายนอก ที่เหลือจำนำไปยังชุมชนอื่นหรือแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชน สร้างเครือข่ายตลาดและการผลิตสู่ชุมชนภายนอก
- การพื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมมาปรับใช้ สืบคันหาวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ กลับสู่รากเหง้า ค้นหาวิถีของคนรุ่นเก่า ทั้งทางด้านการผลิตสุขภาพ พื้นฟูพันธุ์พืชพื้นเมือง สมุนไพร การทำเกษตรธรรมชาติ ปลูกพืชหลายอย่างผสมกัน คิดคันหาวิถีด้วยการลด/เลิกใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ทำปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง กระบวนการวิจัยของชาวบ้าน พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การปรับวิธีคิด ปลูกจิตสำนึกทบทวนตัวเอง ใช้แผนแม่แบบชุมชนเป็นเครื่องมือปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนได้รู้จักตัวเอง เกิดสำนึกห้องถิ่น รู้ปัญหาและศักยภาพของชุมชน ตระหนักรู้ในคุณค่าของทุนทางสังคมภายในชุมชน
- การใช้สื่อชุมชน วิทยุชุมชนแลกเปลี่ยนข่าวสารชุมชน ขยายพื้นที่ให้มีการจัดวิทยุชุมชน ใช้สื่อวิทยุชุมชนนำเสนอ ที่ชาวบ้านทำมาเผยแพร่ รณรงค์ สร้างกระแสการพึ่งตนเองอย่างต่อเนื่อง

นำข้อมูล ข้อเท็จจริง ที่สื่อกระแสหลักปกปิด/บิดเบือนมาเผยแพร่ รวมทั้งได้เข้าไปจัดรายการ วิทยุที่เป็นสื่อของรัฐ ให้สามารถได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารการพัฒนาของชุมชน

- การเชื่อมโยงกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ทำให้เกิดการเกื้อหนุนกัน เช่น จากการลุ่มออมทรัพย์/กองทุนชุมชน นำไปสู่การร่วมกันผลิต แปรรูปร่วมกัน เป็นธุรกิจชุมชน ผลกำไรที่ได้นำไปจัดสวัสดิการ จัดการดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อม พื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญา เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

5.3 บทเรียนจากการทำตามแนวของชุมชน

- การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ต้องบันทึก / ทำวิจัยต่อเนื่อง เปรียบเทียบผลให้เห็นชัดเจน จึงจะสามารถขยายความคิด แนวทางปฏิบัติแบบพัฒนาไปสู่คนอื่นๆ ได้ เช่น การเปรียบเทียบการผลิตแบบใช้ปุ๋ยเคมีกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ฯลฯ
- การใช้ข้อมูลให้เกิดการทบทวนตัวเอง เท่าทันกระแสโลก การใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือ เช่น การสำรวจข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สิน ต้นทุนการผลิต ทำให้ข้อเท็จจริงที่นำไปสู่การปรับ พฤติกรรม การรับรู้ข้อมูลต้นทุนสินค้าภายนอกที่นำมาขาย กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ทำให้เกิด การหันมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำมากขึ้น
- การทำแผนโดยชุมชนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง การจัดเก็บข้อมูล การจัดทำแผนชุมชนทำให้ ชุมชนได้รู้ข้อเท็จจริง รู้ปัญหาและศักยภาพของชุมชน หันมาคิดวางแผนเป้าหมายการพัฒนาของ ชุมชนเอง สามารถนำแผนไปสู่การปฏิบัติได้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชุมชน
- การพัฒนาจะเกิดผลน้อย ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงระดับนโยบายปรับระบบการศึกษา ให้ชุมชนเป็น ผู้กำหนดหลักสูตรห้องถัง
- การสร้างเครือข่าย สร้างเงื่อนไขควบคุมทางสังคม โดยใช้มาตรฐานของชุมชนเอง เป็นสิ่ง สำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนสู่แนวการพัฒนา เนื่องจากบุคคลโดยลำพังยากที่จะ ต้านกระแสการบริโภค การถูกครอบจำโดยสื่อกระแสหลัก แต่ถ้ามีเครือข่ายช่วยกันดูแล ผนึก กำลังร่วมกันก็จะสามารถปรับวิถีชีวิตในแนวของการพัฒนาได้มากขึ้น เช่น ชุมชนอโศก ฯลฯ
- อย่างน่าสิ่งที่เกิดขึ้นซึ่งใช้เวลาสั่งสมต่อเนื่องจากชุมชน ไปทำนโยบายแบบปูพรมทั่วประเทศ ก่อให้เกิดการละเลิกคิดและสาระเดิม เช่น กลุ่มสังคมออมทรัพย์กับกองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ

5.4 การกำหนดยุทธศาสตร์ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง

- มีการมองกันว่าทิศทางที่จะเดินต่อไปนั้นต้องเป็นเกษตรยั่งยืน ต้องพึ่งตนเอง และขณะนี้เกษตรกรเริ่มมีการพึ่งตนเอง และมีการขยายตัวของเครือข่าย เช่น การทำเกษตรผสมผสาน การออมมีมากขึ้น (เพื่อพึ่งตนเอง) โดยกลุ่มชาวบ้านระดมทุนกันเอง เพื่อช่วยเหลือเพื่อนด้วยกันเอง ซึ่งมีความยั่งยืนมากกว่าการพึ่งพิงเงินทุนจากภายนอก ที่นับวันจะทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้น
- การลดการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง เป็นเรื่องที่เกษตรกรต้องมีความมุ่งมั่น จริงจัง จึงจะสามารถทำได้ เพราะที่ผ่านมาดินเสื่อมโกรนมาก ต้องใช้เวลาในการฟื้นฟู การใช้ปุ๋ยเคมี สะเด็ก เห็นผลเร็ว นโยบายรัฐแม้จะระบุว่าส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ แต่ก็ยังใช้งบประมาณรัฐซื้อปุ๋ยเคมีแจก/ขายให้เกษตรกร เนื่องจากกระบวนการนำเข้า การจัดซื้อเป็นกระบวนการที่มีผลประโยชน์มหาศาล และเกргจจะกระทบกับเรื่องการค้าเสรี
- ปัจจุบันคนหันหลังให้อาชีพการเกษตร จนออกไปทำมาหากินนอกพื้นที่ สิ่งที่จะยึดเหนี่ยวไว้ได้คือ ต้องทำให้ชุมชนมีอยู่มีกินขั้นพื้นฐาน สร้างรอยต่อระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ สร้างกิจกรรมชุมชน สร้างวัฒนธรรมเลียนแบบเชิงบวก สร้างกระแสสัมมาทิฐิ สื่อเพิ่มการนำเสนอภาพการประสบความสำเร็จในชีวิต ยกย่องคนทำดี เพื่อให้เกิดการเลียนแบบ
- ปัญหาเรื่องตลาด ชุมชนหลายแห่งมักทำการผลิตสินค้าเหมือนกัน นอกจากนี้การผลิตตามวิธีชาวบ้านต้องมองให้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านปัจจัยการผลิต และผลผลิตให้สอดคล้องกัน
- เทคโนโลยีทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยน มีความต้องการใช้สินค้าฟุ่มเฟือยตามกระแสการโฆษณา ในขณะที่สินค้าเกษตรราคาตกต่ำ ต้องใช้ผลิตผลทางการเกษตรจำนวนมากในการซื้อสินค้าเทคโนโลยีมาใช้
- ทาวีธิรับกระแสทุนนิยมให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ด้วยการ สร้างเกษตรยั่งยืนต่อครัวเรือน สร้างกระบวนการสร้างทุน ปัจจุบันที่เราจน เพราะเราไม่มีเงินทุน แต่การสร้างทุนยังไม่ใช่หนทางที่จะแก้ปัญหาได้ทันที ถ้ายังไม่ได้สร้างจิตสำนึกให้คนรู้จักคิด ทุกวันนี้ยังมีการวิ่งตามสื่อ ซึ่งนับวันจะยิ่งเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต บทเรียนจากการสร้างเศรษฐกิจชุมชน พบว่าเกษตรกรมีหนี้ มีผู้เสริญว่าแผนชุมชนที่มีการสังเคราะห์อุตสาหกรรม ฯ จะช่วยสร้างจิตสำนึกได้
- ต้องตัวจรรัสทุนนิยม ด้วยการสร้างเศรษฐกิจชุมชน ขยาย弄 ชื้อ弄 ที่เหลือจำหน่ายออกนอกชุมชน
- ระบบการศึกษาช่วยปรับพฤติกรรมเด็กไม่ให้วิ่งตามกระแสได้ หลักสูตรห้องถังมีบทบาทสำคัญ ต้องทำให้เด็กได้เรียนรู้ รู้จักห้องถังของตนเอง ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา
- ความมั่นคงทางอาหาร (ปลอดสาร) ลดการนำเข้าสารเคมี สนับสนุนนโยบายปุ๋ยชีวภาพ แต่การที่เกษตรกรรวมเป็นเครือข่าย หน่วยงานราชการไม่ชอบ เพราะยังมีความเชื่อว่าเกษตรกรต้องอยู่ภายใต้การดูแล และยังเป็นที่สร้างผลงานได้อีกด้วย

- จัดเวทีให้นักวิชาการทุกระดับแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ บทเรียน นำข้อมูลมาแลกเปลี่ยน กัน เชื่อมโยงคนที่ทำเหมือนกันเพื่อหาบทเรียน
- ตัวชี้วัดของรัฐต้องเปลี่ยนจากการวัดที่รายได้มาเป็นทุนทางสังคม ผู้ประเมินผลชุมชนควรเป็น ชุมชนเอง
- ต้องใช้สื่อในการเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาเอง นำกรณีตัวอย่างการพัฒนาของชุมชนออกเผยแพร่ว่าทั้งในส่วนของสื่อชุมชน เช่น วิทยุชุมชน และหาช่องทางที่จะใช้สื่อของรัฐให้เกิดประโยชน์กับชุมชน
- สร้างทายาทสืบทอดเจตนาرمย์ เพื่อسانต่อไม่ให้ขาดช่วง ตึงเต็กท้องถิ่นเข้าร่วมการเรียนรู้ สืบทอดภูมิปัญญา

จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางกลุ่มได้กำหนดยุทธศาสตร์และมาตรการของชุมชนเพื่อนำไปสู่ การพัฒนา รวมทั้งข้อเสนอต่อนโยบายรัฐ ได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์: ขยายเครือข่ายเกษตรริ่งยืนพัฒนาเอง การจัดการทุนของตัวเองภายใต้การบริหารฯ ระดับครอบครัว กลุ่ม/ชุมชน เครือข่าย

มาตรการ :

1. จัดทำข้อมูล / ความรู้ของชุมชน ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เช่น

- ต้นทุน บัญชีรายรับ-รายจ่าย ต้นทุนการผลิตของครอบครัวอย่างต่อเนื่อง
- ทำข้อมูลเปรียบเทียบการลดต้นทุนการผลิตและผลที่เกิดขึ้นในระดับครัวเรือน กลุ่มเครือข่าย และภาระระดับประเทศ
- ใช้ภูมิปัญญาคนท้องถิ่นในการทำเกษตรกรรมชาติ รวมทั้งพันธุ์พืช
- สนับสนุนการแลกเปลี่ยนและการพัฒนา ภูมิปัญญาชุมชน ศูนย์การเรียนรู้

2. สร้างจิตสำนึกการพัฒนาเอง กระตุ้นให้คนได้ตระหนักรู้จักตัวเอง ลดกระแสการบริโภค ลด รายจ่าย หนี้สิน ซึ่งการสร้างกระแสจะต้องควบคู่กับกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน ฯลฯ

3. สนับสนุนการทำแผนชุมชน/เครือข่ายชุมชนที่มีคุณภาพ สามารถนำไปใช้กำหนดทิศทางและการ พัฒนาของชุมชน และนำไปสู่การปฏิบัติ แต่จะต้องทำตามความพร้อม ไม่ใช่เร่งรัดแบบปูพรม ทั่วประเทศ

4. การจัดการทุนของชุมชน เชื่อมโยงกองทุนต่างๆ ที่มีอยู่เข้าด้วยกันให้เกิดประโยชน์สูงสุด แทน การกู้หรือพึ่งพิงทุนนอก นำทุนที่ได้ไปใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน เช่น ชื้อที่ดินของชุมชนที่ ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ฯลฯ

ข้อเสนอต่อนโยบายรัฐ

1. รัฐต้องส่งเสริมเกษตรอินทรีย์/เกษตรพึ่งตนเองอย่างจริงจัง เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร สร้างฐานปัจจัย 4 ได้แก่
 - การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ โดยการผลิตเองใช้เอง
 - ลดการนำเข้าปุ๋ยอินทรีย์ ลดการนำเข้ายาฆ่าแมลง (ไม่ใช่บประมาณรัฐจัดซื้อเพื่อนำมาแจก/ขายให้ชุมชน)
 - การสนับสนุน การเก็บรักษาพันธุพืชพื้นเมือง การใช้พันธุพืชท้องถิ่น เกษตรกรสามารถเก็บรักษาและพัฒนาปรับปรุงพันธุเอง
2. สื่อ รัฐต้องส่งเสริมสื่อชุมชน / วิทยุชุมชน ให้สามารถดำเนินการสร้างกระแสการพึ่งตนเองของชุมชน ทำให้คนเห็นข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี นำเสนอกรณีตัวอย่างชุมชนพึ่งตนเอง รัฐเร่งออกกฎหมาย สนับสนุนให้ชุมชนมีสิทธิใช้คลื่นวิทยุ
3. การศึกษา รัฐต้องปรับระบบการศึกษา พื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำการเกษตร ให้มีหลักสูตรท้องถิ่น เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน แผนชุมชน การจัดการศึกษาโดยชุมชนควบคู่กับการปฏิบัติ (เรียนรู้ รู้ทำ ทำจริง)
4. รัฐต้องสนับสนุน / เสริมความเข้มแข็งของเครือข่าย
 - เครือข่ายองค์กรชุมชน / เครือข่ายเกษตรทางเลือก ให้สามารถขยายฐานสมาชิกที่ทำการเกษตรพึ่งตนเอง ทุนชุมชน
 - เครือข่ายประชาชนต่างๆ ที่สนับสนุนการพึ่งตนเองของชุมชน
 - เครือข่ายนักวิชาการ ที่ติดตามข้อมูลวิจัยร่วมกับชุมชน เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการชุมชนพึ่งตนเอง
 - เครือข่ายนักวิจัยชาวบ้าน เกิดนักวิจัยชาวบ้านที่เรียนรู้จากการปฏิบัติ ให้มีการบันทึกเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน
5. รัฐต้องสนับสนุนสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร สามารถดูแลรักษา ดิน น้ำ ป่า ที่เป็นฐานความมั่นคงในการผลิตของชุมชน เช่น กรรมสิทธิ์ที่ดินร่วมของชุมชน
6. รัฐต้องเปลี่ยนตัวชี้วัดผลลัพธ์เรื่องของการพัฒนาทุกระดับ เช่น ความมั่นคงด้านอาหาร (ปลอดสาร) การครอบครองที่ดิน การครอบครองปัจจัยการผลิต หนี้สิน การลดรายจ่าย ความสามารถในการลดรายจ่าย แทนการเพิ่มรายได้ จำนวนคนที่อยู่/ทำมาหากินในชุมชน

6. สรุปผลการประชุมกลุ่มที่ 4 : ทรัพย์สินทางปัญญา

ในการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ เรื่องการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่วนของหัวข้อทรัพย์สินทางปัญญา คุณวิทูรย์ เลี่ยนจารุญ ได้ถ่ายทอดประสบการณ์จากการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน องค์กรพัฒนาภาคเอกชน และกลุ่มนักวิชาการ เพื่อผลักดันให้ภาครัฐดำเนินการทบทวนแก้ไขข้อกฎหมาย และการจัดทำข้อตกลงทรัพย์สินทางปัญญาในองค์กรค้าโลกในกรณีของการคุ้มครองพันธุ์พืช โดยเป็นผลลัพธ์เนื่องมาจากภาครัฐได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (2538-40) การร่วมกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช (2540-2542) ที่อาจนำไปสู่การผูกขาดสิทธิของนักพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ และกีดกันการใช้ประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการรวมตัวกันของภาคประชาชนที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก สมัชชาคนจน เพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายฉบับดังกล่าว ซึ่งรัฐบาลในขณะนี้ก็ได้ตอบสนองในระดับหนึ่งด้วยออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช 2542

อย่างไรก็ตาม จากการที่ไทยได้เข้าไปผูกพันในการข้อตกลงทรัพย์สินทางปัญญาในองค์กรค้าโลก ทำให้ไทยต้องดำเนินการปรับปรุงกฎหมายตามข้อตกลงการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่โดยมีแนวโน้มจะยึดตามแบบของสหภาพยุโรปเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV) รวมถึงข้อตกลงการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งหากเป็นเช่นนี้จะเป็นช่องทางให้เกิดการแอบอ้างเพื่อยืดครองและใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และอาจปิดกั้นโอกาสของประชาชนในการที่จะนำพันธุ์พืชหรือภูมิปัญญาเหล่านั้นมาใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือดำรงชีพตามสิทธิดังเดิมที่เคยมี เช่น กรณีที่มีบริษัทเอกชนในสหราชอาณาจักรที่เป็นพันธุ์พืชที่ได้ใช้เครื่องหมายทางการค้าในชื่อ “จัสมินไรซ์” ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับพันธุ์ข้าวหอมมะลิของไทย และนำไปสู่การเคลื่อนไหวของฝ่ายไทยเพื่อคัดค้านการแอบอ้างสิทธิดังกล่าว กรณีนี้มีการตั้งข้อสังเกตจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวถูกเริ่มโดยภาคประชาชนเป็นหลัก ขณะที่หน่วยงานของรัฐไม่ได้ดำเนินการอย่างพอเพียงเพื่อปกป้องผลกระทบที่เกิดกับเกษตรกรไทยและผลประโยชน์ของประเทศ

สำหรับในส่วนของการประชุมกลุ่มย่อย (กลุ่มทรัพย์สินทางปัญญา) เพื่อให้ผู้เข้าประชุมได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้รับจากผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ วิธีการปรับตัว บทเรียนที่ได้รับจากการปรับตัว รวมถึงการให้ผู้เข้าประชุมร่วมกันเสนอยุทธศาสตร์และมาตรการเพื่อการปรับตัวรับกระแสสังคมกล่าว สามารถสรุปประเด็นสำคัญจากการประชุมได้ดังนี้²

² หัวข้อที่ 1-3 (ผลกระทบ, ประสบการณ์ และบทเรียนจากการปรับตัว) มาจากการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 (17 ตุลาคม 2545)
หัวข้อที่ 4 (ยุทธศาสตร์และมาตรการเพื่อการปรับตัว) มาจากการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 (16 พฤษภาคม 2545)

6.1 ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ รวมถึงผลดีและผลเสีย

ในการประชุมของกลุ่มทรัพย์สินทางปัญญาได้แบ่งสมาชิกเป็น 3 กลุ่ม ตามพื้นฐานประสบการณ์ของแต่ละคน ซึ่งสมาชิกแต่ละกลุ่มได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกาภิวัตน์ รวมถึงผลดีและผลเสีย สรุปได้ดังนี้

ความเห็นของกลุ่มเกษตรกรและชุมชน

ผลเสียทางสังคม

การเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น เช่น จากเดิมกลุ่มเกษตรกรที่เคยมีการพึ่งพา กันในด้านความรู้ วิธีการเพาะปลูก และมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืชระหว่างกัน แต่เมื่อนำกฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามาใช้ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถแลกเปลี่ยนพันธุ์พืชระหว่างกันได้ เพราะถือเป็นการละเมิด และเกิดความไม่ไว้วางใจในการถ่ายทอดความรู้ เพราะเกรงว่าจะมีผู้อ้างสิทธิ์ช่องทางตามกฎหมายครอบครองภูมิปัญญาเหล่านั้นไว้เอง สิ่งเหล่านี้ทำให้วิถีทางการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดน้อยลง

ผลเสียทางเศรษฐกิจ

กฎหมายไทยได้รับอิทธิพลหรือถูกครอบงำโดยกฎหมายระหว่างประเทศ ทำให้ไม่สามารถสนับสนุนต่อความต้องการที่แท้จริงและไม่เป็นประโยชน์แก่คนในประเทศ เช่น กฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ผ่านความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว (ขณะนี้ (พฤษภาคม 2545) กำลังอยู่ในชั้นการพิจารณาของวุฒิสภา) ได้กำหนดเงื่อนไขสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่อาจทำให้ชื่อพันธุ์พืชท้องถิ่นบางชนิดถูกแอบอ้างเป็นชื่อทั่วไป (generic name) ตัวอย่างเช่น กรณีของข้าวหอมมะลิ ที่ถูกนำไปจดเป็นเครื่องหมายการค้า “จASMATI” โดยบริษัทเอกชนในสหรัฐอเมริกา และอ้างว่าเป็นข้าวหอมมะลิ กรณีเช่นนี้ทำให้ผู้ซื้ออาจเข้าใจผิดซึ่งจะทำให้ไทยสูญเสียตลาดส่งออกข้าวได้ในอนาคต

ผลดีทางเศรษฐกิจ

บทบาทของภาคเอกชนมีมากขึ้น จากเดิมที่รัฐจะมีบทบาทนำในการพัฒนาพันธุ์พืช รวมถึงพันธุ์ท้องถิ่น และแจกจ่ายให้เกษตรกรได้นำไปเพาะปลูก แต่เมื่อเราเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้พันธุ์พืชจากต่างประเทศที่ได้รับการวิจัยและพัฒนาที่ดีกว่าเข้ามามากขึ้น จึงเป็นทางเลือกของคนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้ยังเป็นที่ถกเถียงอยู่บ้างจากการตั้งข้อสังเกตของผู้เข้าร่วมประชุม เช่น การใช้พันธุ์พืชนำเข้า แม้จะต้านทานต่อโรค แต่มักมีต้นทุนด้านบำรุงดิน (ปุ๋ย) สูง และอาจนำไปสู่การเสื่อมสภาพของดินซึ่งจะเป็นผลเสียระยะยาว นอกจากนี้พัฒนาการดังกล่าวจะทำให้ภาครัฐลดการให้ความสำคัญในการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ โดยเฉพาะพันธุ์พืชพื้นเมืองบางชนิด ทำให้ความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นเมืองลดลงหรือสูญหาย และเกษตรกรต้องพึ่งพาพันธุ์พืชจากภาคเอกชนมากขึ้น

ความเห็นของกลุ่มสุขภาพ-ยา

ผลเสียทางเศรษฐกิจ

- ผู้ผลิตยาภายในประเทศไม่สามารถผลิตยาได้ หรือมีข้อจำกัดในการผลิตเพิ่มขึ้นจนส่งผลต่อราคายา ทำให้ผู้ป่วยต้องซื้อยาในราคาแพงขึ้น เช่น กรณีของยาต้านไวรัส AZT ที่ไทยไม่สามารถผลิตได้ เนื่องจากจะต้องเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ของบริษัทจากต่างชาติที่เป็นผู้ถือลิขสิทธิ์ตระทำให้ผู้ป่วยต้องซื้อยาในราคาเม็ดละ 50 บาท ผู้ป่วยที่มีฐานะยากจนไม่มีความสามารถที่ซื้อยาได้ แต่เมื่อยาหมดสิทธิ์ต้องซื้อคุ้มครองแล้ว องค์การเภสัชกรรมผลิตขายในราคาเม็ดละ 7 บาท ประเด็นสำคัญคือยังมียาต้านไวรัสหลายตัวที่มีสิทธิ์ตระคุ้มครองนานกว่า 10 ปี ทำให้ยามีราคาแพง แต่เพียงเป็นยาที่ไม่สามารถใช้ยาขนาดอื่นทดแทนได้ จึงจำเป็นต้องผลักดันให้มีการเรียกร้องให้แก้กฎหมายลิขสิทธิ์ตระ
- มีการฉกฉวยภัยปัจญญาห้องถีน นำไปวิจัยและพัฒนาต่อและใช้กฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัจญญานะเป็นเครื่องมือจำกัดการวิจัยและพัฒนาของผู้อื่น
- มีอุปสรรคในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ทางการแพทย์ระหว่างกัน

ผลเสียทางสังคม

- ภูมิปัญญาห้องถีนถูกประเมินค่าไว้ต่ำลง โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ในเชิงวิทยาศาสตร์หรือไม่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ทำให้ความรู้เหล่านี้ลดลงและสูญหาย

ความเห็นของกลุ่มการค้า

ผลเสียทางเศรษฐกิจ

- กฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัจญญาเป็นประโยชน์กับคนต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยชี้ว่าร้อยละ 80 ของสิทธิ์ตระครอบครองโดยคนต่างชาติ ส่วนอีกร้อยละ 20 เป็นของคนไทย โดยมีเพียงร้อยละ 5 ของสิทธิ์ตระ (ซึ่งถือครองโดยคนไทยในประเทศไทย) เท่านั้นที่มีคุณค่าในเชิงพาณิชย์
- เกิดการผูกขาดสินค้า และคุณกำเนิดหน่วยธุรกิจกลุ่มย่อย

นอกจากผลดีทางเศรษฐกิจจากความเห็นของกลุ่มเกษตรกรและชุมชนเกี่ยวกับบทบาทที่เพิ่มขึ้นของภาคเอกชนในการเข้ามาช่วยพัฒนาพันธุ์พืชทางเลือกให้แก่เกษตรกรแล้ว (ซึ่งก็ยังมีผู้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับผลเสียที่จะตามมาภายหลัง) ที่ประชุมได้เห็นพร่องร่วมกันว่า ผลกระทบเชิงบวกจากการแสโลกาภิวัตน์ไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจน แต่อาจจะพิจารณาเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น ก้าวต่อไป ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สร้างความตื่นตัวให้เห็นคุณค่าภูมิปัญญาห้องถีน เกิดการพัฒนาทางกฎหมายไทยให้เป็นมาตรฐานและเป็นธรรม

6.2 ประสบการณ์ในการปรับตัว ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จรวมถึงอุปสรรคต่อการปรับตัว

จากผลกระทบและการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจากการแสลงทางภัยคุกคามที่มีต่อความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ที่ประชุมได้ถ่ายทอดประสบการณ์ในการปรับตัว รวมถึงระบุถึงปัจจัยที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จหรือที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวซึ่งความเห็นของแต่ละกลุ่มสรุปได้ดังนี้

ความเห็นของกลุ่มเกษตรกร

- เกิดกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการรวมกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มคนเอง
- พยายามใช้ประโยชน์จากกฎหมายที่บังคับใช้อยู่เพื่อปกป้องสิทธิ
- การเสนอข้อมูลและข้อเท็จจริงเพื่อให้ผู้มีอำนาจจับทราบสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น

กลุ่มสุขภาพ-ยา ชี้ว่า

- ใช้ช่องทางกฎหมายเพื่อสร้างโอกาสในการคิดค้นและพัฒนาสูตรยาแบบใหม่ เช่น การผลิตยาต้านไวรัสเป็นชนิดผง เพื่อหลีกเลี่ยงการละเมิดสิทธิการผลิตเป็นชนิดเม็ด
- ตัวแทนจากองค์กรสาธารณสุข และประชาชนผู้ได้รับผลกระทบมีการเรียกร้องความเป็นธรรม และต่อสู้ในชั้นศาล ให้ขอยกเว้นการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรบางประเภท เช่น การยื่นคำร้องต่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาให้ยกเลิกความคุ้มครองส่วนประกอบของยาต้านไวรัสของบริษัทเอกชนต่างประเทศแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นการจำกัดโอกาสการผลิตของผู้อื่น หรือช่วงก่อนที่องค์การเภสัชกรรมจะคิดสูตรยาต้านไวรัสออกมากำหนดนำ้ยาเอง กลุ่มองค์กรสาธารณสุขมีการส่งตัวแทนไปชี้ยาต้านไวรัสจากประเทศอินเดีย (อินเดียมีนำ้กฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามาใช้กับยาต้านไวรัสเอดส์ ทำให้สามารถผลิตยามาจำหน่ายได้ในราคาถูก) และนำเข้ามาแจกจ่ายให้ผู้ป่วยในประเทศ แนวทางนี้แม้จะสุ่มเสี่ยงต่อการถูกจับดำเนินคดี แต่ทางกลุ่มตัวแทนและผู้ป่วยเอดส์ก็เห็นว่าเป็นแนวทางที่จำเป็นเมื่อคำนึงถึงชีวิตผู้ป่วย
- เสนอให้แยกสิทธิบัตรยาออกจากสิทธิบัตรประเภทอื่น โดยไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรสำหรับยาที่จำเป็น (เช่น ยาต้านไวรัสเอดส์) หรือลดอายุความคุ้มครอง อนุญาตให้ผู้อื่นเริ่มศึกษาได้ระหว่างที่ผู้ถือสิทธิบัตรมีอำนาจผูกขาดในการผลิตและจำหน่ายอยู่ เพื่อว่าเมื่อสิทธิบัตรครบอายุความคุ้มครอง ผู้อื่นจะสามารถผลิตออกมากำหนดนำ้ยาได้ทันที
- ผลักดันให้เกิดกฎหมายการแพทย์แผนไทย และก่อตั้งสถาบันการแพทย์แผนไทย
- เรียกร้องให้ตรากฎหมายเฉพาะสำหรับประเทศไทยใหม่ เพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาพื้นบ้าน

สำหรับปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสำเร็จในการปรับตัว ประกอบด้วย

- การสร้างแนวร่วม และอาศัยสื่อมวลชนในเรียกร้องและปกป้องสิทธิ
- การสร้างชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง
- การตื่นตัวและเรียกร้องสิทธิ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง

สำหรับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับตัว ประกอบด้วย

- ภาคการเมืองและผู้มีอำนาจมีผลประโยชน์แอบแฝง และไม่ตระหนักรถึงปัญหาในระยะยาว
- กลไกทางราชการไม่เอื้ออำนวย ผู้ที่เกี่ยวข้องขาดความรู้ ทัศนคติฐานความคิดไม่ได้เป็นไปเพื่อสาธารณะแต่มักจะตอบสนองต่อผู้ครอบครองสิทธิมากกว่า

6.3 บทเรียนจากการปรับตัว

บทเรียนจากการปรับตัวที่สมชายกุญจน์ในกลุ่มให้ความเห็นสอดคล้องในทิศทางเดียวกัน คือ การที่ผู้ที่เกี่ยวข้องรวมถึงประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการกระทำการใดๆ ที่จะกระทบต่อสิทธิและผลประโยชน์ของคนในประเทศในโดยเฉพาะในประเทศที่เกี่ยวกับการสร้างข้อผูกพันระหว่างประเทศ นอกเหนือนี้ยังมีประเด็นอื่นๆ ที่มีผู้ร่วมเสนอความเห็นดังนี้

- ความจำเป็นที่จะต้องสร้างพันธมิตรเพื่อให้มีแนวร่วมในวงกว้าง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันทั้งระดับชุมชนท้องถิ่น ระดับประเทศ และระหว่างประเทศเป็นสิ่งสำคัญเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม แทนที่จะแยกกันต่อสู้ซึ่งทำให้ขาดอำนาจต่อรองและไม่สามารถแก้ปัญหาทั้งระบบได้
- การก่อตั้งสื่อภาคประชาชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียกร้อง ชี้แจงข้อเท็จจริง และใช้สื่อมวลชนที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์
- ความมีการรวมรวมองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ และใช้แนวร่วมในการสังคม ผลักดันการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศ
- ใช้กฎหมายที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ โดยศึกษาช่องทางที่เป็นไปได้ตามกฎหมายเพื่อปกป้องสิทธิ เช่น การคิดค้นสูตรยาใหม่ หรือใช้กฎหมายอื่นเพื่อหักล้างข้อบังคับตามกฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา
- ผู้ที่ได้รับผลกระทบจะเป็นแรงผลักดันที่ดีที่สุดในการเรียกร้องเพื่อปกป้องสิทธิที่พึงมี
- การคุ้มครองสิทธิบัตร เช่น ยา ฯลฯ อาจไม่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการคิดค้น วิจัยและพัฒนาใหม่ขึ้นในระยะยาว
- ชุมชนต้องพยายามพึ่งพาตนเองช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้เพื่อให้สามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลง

6.4 ยุทธศาสตร์และมาตรการเพื่อการปรับตัว

ที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่าจะต้องมียุทธศาสตร์หลักอย่างน้อย 3 ประการ และมาตรการทั้งด้านป้องกันและแก้ไข ได้แก่

6.4.1 ยุทธศาสตร์การนำมิติทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมาเป็นเงื่อนไขในการกำหนดนโยบายสาธารณะ โดยต้องคำนึงถึงความต้องการและผลประโยชน์ของคนในชาติเป็นหลัก และต้องยึดมั่น ต่ออิปไตยของแต่ละประเทศ

มาตรการ

- ให้มีกลุ่มตัวแทนจากภาคประชาชน องค์กร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบเป็นคณะกรรมการโดย ทำงานร่วมกับตัวแทนของภาครัฐที่ทำหน้าที่ในการเจรจาข้อตกลงกับหน้าประเทศ โดยทำหน้าที่รวบรวมความรู้ ศึกษา นำเสนอปัญหา และแนวทางแก้ไขในประเด็นที่จะนำไปเจรจา
- อาศัยองค์กรระดับโลกเป็นเวทีในการเจรจาเพื่อelan อำนาจต่อรอง เนื่องจากการเจรจาในระดับทวิภาคีหรือไตรภาคี ประเทศที่เลิกกวางมักจะมีอำนาจต่อรองน้อยกว่า ทำให้ประเทศเหล่านี้มักจะถูกเอาเปรียบ
- รัฐต้องมีกระบวนการติดตามประเมินถึงผลกระทบจากการให้ความคุ้มครองทรัพยากริมทางปั้นญ่า เช่น ความสมเหตุสมผลในการกำหนดราคากองผู้ถือสิทธิบัตร การศึกษาต้นทุนที่แท้จริงของผู้ถือสิทธิบัตร ความจำเป็นในการกำหนดระยะเวลาความคุ้มครองที่ยาวนาน การศึกษาถึงผลกระทบจากการให้ความคุ้มครองผู้ถือสิทธิบัตรที่มีต่อสังคมโดยรวม
- การสนับสนุนการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ เพื่อลดผลกระทบจากการผูกขาดของผู้ถือสิทธิบัตร
- การปรับเปลี่ยนทัศนคติ วิธีการบริหาร ของหน่วยงานภาครัฐโดยคำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะ เป็นหลัก

6.4.2 ยุทธศาสตร์การกำหนดกระบวนการทางนิติวิธีที่ชัดเจน

มาตรการ

- ในการตราชฎหมาย การออกกฎหมายเบี่ยงหรือข้อตกลงใดๆ รัฐต้องประกาศวิธีการ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติที่ชัดเจน และต้องประกาศหลักการ สาระสำคัญเพื่อให้ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทราบถึงเงื่อนไข เพื่อให้เกิดความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และไม่ก่อให้เกิดการรบกวนอำนาจ เช่น กฎหมายของไทยหลายฉบับที่มักจะกำหนดให้การพิจารณาเรื่องใดๆ เป็นไปตามความเห็นชอบ ของคณะกรรมการ หรือรัฐมนตรี หรืออธิบดี หรือผู้บังคับบัญชาของหน่วยงานใดๆ ฯลฯ
- การจัดตั้งคณะกรรมการ หรือตัวแทนของภาครัฐในการพิจารณาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนหมู่มาก หรือเกี่ยวกับการสร้างพันธกิจพันธุ์ระหว่างประเทศต้องกำหนดที่มาที่ไปของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอย่างชัดเจน มีความหลากหลาย และสามารถทำงานได้เต็มเวลา
- การกำหนดนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ต้องมีกลไกที่ คานอำนาจกัน ส่วนนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่อาจไม่จำเป็นต้องมีการคานอำนาจกันก็ได้ แต่ต้องให้มีตัวแทนของผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกำหนดนโยบายและ การตัดสินใจด้วย

6.4.3 ยุทธศาสตร์ การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน/ผู้มีส่วนได้เสีย

มาตรการ

- สร้างกลไกการเผยแพร่ข่าวสารให้เป็นระบบ สร้างระบบการเรียนรู้ การศึกษา และพัฒนาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย การออกแบบ หรือการเจรจาได้ฯ
- ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความรับรู้และตื่นตัวที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม
- ให้มีกลไกการกลั่นกรองเรื่องที่หน่วยงานรัฐจะไปทำความตกลงหรือการออกแบบ ข้อบังคับได้ฯ โดยให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งกล่าวในทุกระดับตั้งแต่ระดับนโยบายถึงระดับปฏิบัติ
- สร้างกลไกการติดตาม/ตรวจสอบการปฏิบัติตามข้อตกลงหรือข้อกฎหมายของหน่วยงานรัฐ เพื่อป้องกันการบิดเบือนหรือบิดพลิ้วจากข้อตกลงที่ทำไว้ตอนเริ่มต้น

รายชื่อผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการ

กลุ่มที่ 1 วิสาหกิจชุมชนและ SME

การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 (17 ตุลาคม 2545)

1. คุณโภคเมศร์ ทองบุญชู	เครือข่ายแผนกวิชาชุมชนภาคใต้
2. คุณจันทรภา ฤทธิ์ทองพิทักษ์	หจก.ผลิตภัณฑ์เข็นเตอร์พ้อยต์
3. คุณชนิดา จารยาเพศ แบบฟอร์ด	โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา
4. คุณนิภาพรรณ งามวิทยาพงศ์	สถาบันการจัดการแบบองค์รวม
5. คุณประทีป พงษ์วิทยาภานุ	หอการค้าจังหวัดกาญจนบุรี
6. คุณประไพ กาญจนดี	โครงการนำร่อง ฯ จังหวัดพัทลุง
7. คุณประสาท ลิ่มดุลย์	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอ่างทอง
8. คุณศิริสุดา จำเนาวงศ์	คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
9. คุณมนตรี โยธาธิกษ์	หอการค้าไทย
10. คุณมานิตย์ ชุมภูปี	หอการค้าจังหวัดกาญจนบุรี
11. คุณยงยุทธ ราชปาลวงศ์	บริษัท T. E. (1991) จำกัด
12. คุณเรวดี ธโนภาณวัฒน์	สภาพัฒนาฯ
13. คุณครรช ศรีงาม	สภาพัฒนาฯ
14. คุณanusorn ใหวีระกุล	กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม
15. คุณศิริศักดิ์ ศิริโรจนกุล	บริษัท แบซิฟิค ฟรุตส์ แอนด์ ฟลาเวอร์ส จำกัด
16. คุณสงกรานต์ ภาคโชคดี	กระทรวงสาธารณสุข
17. คุณสมรักษ์ สีหาภาค	ประชาคมยโสธร
18. คุณสมภาร บุญทะจิตร	เครือข่ายครีมชาโนໂຄກ
19. คุณสุนทรี วิทยานาร ถไพบูลย์	คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
20. คุณสุรชัย เหลืองไชยรัตน์	บ.จ.ก. สีสวน พีช่อง
21. คุณสุรพงษ์ วัชรจิตต์	ศูนย์ คงป. ปทุมธานี
22. คุณอดิศร์ ฉันทวัฒน์	หจก.แม็กเนท อารเชฟ
23. คุณศุภกิจ รุ่งโรจน์	บ. พิชชา ทูเดย์ (ประเทศไทย)
24. คุณเพียรเลิศ วงศ์กิริมย์ศานต์	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
25. คุณจิริกา นุตala	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
26. คุณกัมปนาท วิจิตรศรีกมล	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 (16 พฤศจิกายน 2545)

1. ดร.ยงยุทธ แฉล้มวงศ์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
2. คุณโภเมศร์ ทองบุญชู	เครือข่ายแผนชีวิตชุมชนภาคใต้
3. คุณจันทรภา ฤทธิ์ทองพิทักษ์	หจก.ผลิตภัณฑ์เช็นเตอร์พ้อยต์
4. คุณนิภาพรรณ งามวิทยาพงศ์	สถาบันการจัดการแบบองค์รวม
5. คุณประสาท ลิ่มดุลย์	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอ่างทอง
6. คุณศิริศักดิ์ ศิระโรจนกุล	บริษัท แพชฟิค ฟรุตส์ แอนด์ ฟลาเวอร์ส จำกัด
7. คุณสมภาณุ บุญยะจิตร	เครือข่ายเครือข่ายอาชญากรรม
8. คุณเพียรเลิศ วงศ์กิริมย์คานธี	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
9. คุณนงลักษณ์ สมบูรณ์	เครือข่ายหัดทดลองและอาหารแปรรูปกรุงเทพ
10. คุณพัชริน ดำรงกิตติกุล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
11. คุณศลิธรรม กัญจน์ทัต	เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนโซนบูรพา
12. คุณสุนทร สถาพร	สมาคมธุรกิจข้าวเจ็ดสระบุรี
13. คุณกัมปนาท วิจิตรศรีกมล	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

กลุ่มที่ 2 คำปลีก

การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 (17 ตุลาคม 2545)

1. คุณอภินันท์ เชิดชูไชย	เครือข่ายพัฒนาร่วมนิมิตใหม่
2. คุณวนิดา วงศ์ไทย	เครือข่ายพัฒนาร่วมนิมิตใหม่
3. คุณสุวรรณ์ บุญแท้	เครือข่ายกลิ่นรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย
4. คุณหนึ่งพุทธ วิมุตตินันท์	บ. ขอบคุณ / บ.ดินน้ำฟ้า
5. คุณภัครดา นิธิราภุล	เครือข่ายธุรกิจไทย
6. คุณประไฟพิค รัชชัยเจริญยิ่ง	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
7. คุณสมคิด ตัวงเงิน	เครือข่ายธุรกิจไทย
8. คุณคน บุญพันธ์	เครือข่ายธุรกิจไทย
9. คุณวิชัย นาทะพันธ์	เครือข่ายธุรกิจไทย
10. คุณจิรภา บุญครอบ	เครือข่ายธุรกิจไทย
11. คุณปรีดา เดียวสุวรรณ	เครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคม&สิ่งแวดล้อม
12. คุณพรเพ็ญ เหลืองไชยรัตน์	บ.ครีสوان (เชียงใหม่)
13. คุณเมธินี พงษ์ประภาพันธ์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 (16 พฤศจิกายน 2545)

1. คุณรองค์ คงมาก	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
2. คุณสมคิด ด้วงเงิน	เครือข่ายธุรกิจไทย
3. คุณหนึ่งพุทธ วิมุตตินันท์	บ. ขอบคุณ / บ.ดินน้ำฟ้า
4. คุณพรเพ็ญ เหลืองไชยรัตน์	บ.ศรีสวัน (เชียงใหม่)
5. คุณคุณกิจ อัญชลี	เครือข่ายธุรกิจชุมชน จ.นครศรีธรรมราช
6. คุณชนน ไกรนุช	ค.พ.ศ.ช. กองทุนเพื่อสังคม
7. คุณชัยพรรษ มนະລິທົມີ້ຍ	สมาคมการค้าส่ง-ค้าปลีกไทย
8. คุณบุญเสริม ทองງ้ว	คุณย์สาธิตสินค้าชุมชน
9. คุณวิจิตร พรมเดช	เครือข่ายกระจายสินค้าชุมชน จ.นครศรีธรรมราช
10. คุณเมธินี พงษ์ประภาพันธ์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

กลุ่มที่ 3 เกษตรทางเลือก

การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 (17 ตุลาคม 2545)

1. คุณเดชา ศิริภัทร	เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก
2. คุณพรพรรณทิพย์ เพชรมาศ	พอช.
3. คุณอรัญ นาคชำนาญ	เครือข่ายเกษตรธรรมชาติ จังหวัดนครปฐม
4. คุณเกริกพล สุภาพรเหมินทร์	โครงการนำร่องเกษตรทางเลือก จังหวัดพัทลุง
5. คุณอัรแรงค์ แสงสุริยจันทร์	เครือข่ายกลุ่มชาวไร้สารพิษแห่งประเทศไทย
6. คุณนิคม ทองมุนี	ธนาคารสัจจะชีวิตคู่เตา
7. คุณสนอง เนียมเลี่ยม	ชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเขต 6 จังหวัดพิษณุโลก
8. คุณจำรัส โททุมพล	เครือข่ายอินแปง จังหวัดสกลนคร
9. คุณทักษิณ วีรกันต์	เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก
10. คุณสุภา ไยเมือง	เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก
11. คุณธีรยุทธ สุขสาลี	เครือข่ายบางซื่อ
12. คุณวิโรจน์ นิลสูตร	เครือข่ายสมุทรปราการ
13. คุณนิภา ศรีอ่อนนนท์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 (16 พฤศจิกายน 2545)

1. กำนันสนอง เนียมเหลี่ยม	ชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเขต 6 จังหวัดพิษณุโลก
2. คุณอัรงค์ แสงสุริยจันทร์	เครือข่ายกลิกรมໄร์สารพิษแห่งประเทศไทย
3. คุณพรพรรณพิพิญ เพชรมาก	ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน
4. คุณศิรินทร์ภรณ์ อัจฉิมางกุล	กระทรวงสาธารณสุข
5. คุณปัทมาวดี กลิกรม	มูลนิธิสายใยชุมชน
6. คุณพันธุ์พงษ์ อุบลพงศ์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
7. คุณอุมา ทับเที่ยง	
8. คุณนิภา ครีอันด์	

กลุ่มที่ 4 ทรัพย์สินทางปัญญา

การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 (17 ตุลาคม 2545)

1. คุณวิทย์ เลียนจำรูญ	เครือข่ายภูมิปัญญาไทย
2. คุณบัณฑูร เศรษฐกิจโตรตน์	สถาบันทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ
3. คุณสุนทร์ วิทยานารถไพศาล	คณะกรรมการวิชาชีวศึกษาและวิทยาลัย
4. คุณภาณุชุธ บุระ	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
5. พระครูวิทิตพัฒโนสก旦	วัดพระครูอารย์ จ.ราชบุรี
6. คุณสมจิต คงทน	มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค
7. คุณวีรพล โลภา	เครือข่ายเหล้าพื้นบ้าน
8. คุณอรชุน แก้วกังวالت	ผู้ประกอบการ
9. คุณส่ง่า เก่งทอง	หอการค้าจังหวัดตาก
10. คุณวิทย์ บุญยะโಡ	สมาคมส่งเสริมชานนาท่กุลาร้องไห้
11. คุณอีรพล สุวรรณรุ่งเรือง	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
12. คุณปัทมาวดี กลิกรม	สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข
13. คุณไฟลิษฐ์ สุภา	สภาองค์กรชุมชน
14. คุณเนونก ศิริไทรัชัย	ศูนย์ประสานงานการแพทย์แผนไทยภาคเหนือ
15. คุณบุญเรือง จริยา	อนุกรรมการสินเชื่อ (พอช.) ภาคอีสาน
16. คุณครชัย เตรียมวงศุล	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
(ผู้บันทึกรายงานการประชุม)

การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 (16 พฤศจิกายน 2545)

1. คุณเจริญ คัมภีรภพ คณานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. คุณวีระพล โซภา เครื่อข่ายเหล้าพื้นบ้าน
3. คุณสุกานิตร จุ่มผา สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
4. คุณนิมิตร เทียนอุดม มูลนิธิเข้าถึงเอดส์
5. ดร.นิพนธ์ พัฒนาศกร สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
6. คุณสุวรรณा ตุลยาศินพงศ์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
7. คุณครชัย เตรียมารกุล สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ผู้บันทึกรายงานการประชุม)

เอกสารอ้างอิง

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2545. โครงการกิจกรรม SMEs ไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2545. กรุงเทพฯ.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. 2545. รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ปี 2544. กรุงเทพฯ.

เสรี พงศ์พิศ, วิชิต นันทสุวรรณ และทีมงานมูลนิธิหมู่บ้าน. 2545. กระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน: รวมแนวคิดหลักในการทำแผนแม่บทชุมชน และการทำประชาพิจัย (PR&D). เจริญวิทย์การพิมพ์. กรุงเทพฯ.

องค์กร ภาคบุตร. 2545. กระบวนการทัศนใหม่สู่ศตวรรษที่ 21. สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. กรุงเทพฯ.